

Poštšina plačana v gotovini.

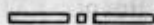
V Ljubljani, v decembru 1921.

POPOTNIK

PEDAGOŠKI IN ZNANSTVEN LIST.

Letnik XLII.

Štev. 12.

Vsebina:

Razprave:

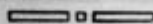
1. *Regina Gobec*: Socialnost spoznaje 193
2. *Josip Kobal*: Zavodi za slepce 197

Iz šolskega dela:

1. *Eliza Kukovec*: Sistematične vaje za logično spisovanje 204
2. *Kolnik*: Kako računimo 209

Razgled:

- A. **Slovstvo.** *Josip Brinar*: Slovenska slovnica za osnovne šole. I, II. del. (*Dr. Josip Tomišek*.) — *Josip Brinar*: Čitanka za meščanske šole. II. del. (—t.) — *Lesica Lokoršek-Dr. Mole*: Prva srbska ali hrvatska čitanka. (*Mil. R. Majstorovič*.) — *Jožef Reisner*: Fizika za višje razrede srednjih šol. (*Dr. S. Dolar*.) 209
- B. **Časopisni vpogled** 216
- C. **To in ono.** *František Drtina*. — Posebni šolski zakon za meščanske šole. (*P. Flere*.)
Lažnjivi pregovori. (*F. V.*) — Drobne pedagoške novice. — *Dr. Fr. Derganc*:
Filozofski slovar. (Dalje.) 219

Last in založba

Udruženja Jugoslovanskega Učiteljstva. — Poverjeništvo Ljubljana.

Tiska „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani.

Uredništvo je prejelo od zadnjega zaključka naslednje liste in knjige:

1. **Zvonček.** List s podobami za slovensko mladino. Ljubljana. Leto XXII., št. 8.—10.
2. **Slovenski učitelj.** Glasilo jugoslov. krščanskega učiteljstva. Ljubljana. Leto XXII., št. 9.
3. **Čas.** Znanstvena revija „Leonove družbe“, Ljubljana. Letnik XVI., zv. I.
4. **Naši zapiski.** Mesečnik za politiko in gospodarstvo, kulturno in socialno življenje. Ljubljana. XIII. letn., št. 8.
5. **Učitelj.** Pedagoški in znanstveni list. Organ UJU.— Beograd. II. letnik, št. 1.
6. **Priroda.** Popularni časopis. Zagreb. God. XI. Broj 9.
7. Завичај, дечји лист. Скопље. Год. III. Бр. 1, 2.
8. **Komenský.** V Zábřeze. Ročník XLVIII. Číslo 25.—26. Ročník XLIX. Číslo 1.
9. **Škola měšťanská.** V Praze. Ročník XXIII. Číslo 16, 17, 18—19, 20—21.
10. **Schaffende Arbeit und Kunst in der Schule.** Prag. 9. Jahrg., Heft 10, 11.
11. **Lehrerfortbildung.** Prag. 6. Jahrg., Heft 10, 11.
12. **Engelbert Gangl: Druga čitanka.** Slovenske čitanke za osnovne šole. II. del. 2. šol. leto. — Natisnila in založila „Učit. tiskarna“, Ljubljana 1921.
13. **Dr. Fr. Pešić: Vežbenica hrvatskosrbskega jezika za srednje in njim slične šole.** — Založila „Tiskovna zadruga“ v Ljubljani 1921.
14. **Др. М. Ѓ. Поповић: Да сам знао раније!** Разговор о трезвености. — Изд. Мин. Нар. Здравља. Београд. 1921.

Redakcija te številke se je zaključila 15. novembra 1921.

POPOTNIK izhaja 15. dne vsakega meseca v zvezkih in stane na leto 60 K, pol leta 30 K, četrt leta 15 K. Posamezni zvezki stanejo 8 K.

Naročnino in reklamacije sprejema blagajnik UJU pov. Ljubljana Fr. Luznar v Kranju — Rokopise je pošiljati na naslov: Pavel Flerè, okr. šolski nadzornik v Ptuju.

Za uredništvo odgovoren: Anton Sterlekar.

REGINA GOBEC:

SOCIJALNOST SPOZNAJE

Čudno je to, da so psihologi-misleci tako pozno, še le v zadnjih desetletjih odkrili bitnost socialnega faktorja in spoznali njegov pomen. Morda leži to v tem, ker se pač človek že narodi v društvo in začne socialni faktor takoj delovati. Tako ga ne opažamo.

Pretežna večina spoznaj naše temeljne apercpcije je produkt delovanja socialnega faktorja. Za najprvotnejše spoznaje se tega niti ne zavedamo, temveč smo trdno prepričani, da je možnost apercpcije dana že prvotno v naši zavesti.

Da povem sicer primitiven, a vendar tipičen primer: Kolikokrat se nam pripeti prvi čas v šoli novincev, da nam povejo ali pokažejo, česar nismo pričakovali, pa jih vprašamo: „Kdo ti je pokazal?“, da nam odgovorijo: „Nihče, sam znam!“ Spominjam se učenca, ki se je hotel kregati z menoj, ker sem ga hotela prepričati, da od vsega začetka vendar tega ni znal sam. In če primitivnega človeka ali otroka vprašate, kaj je miza, vam bo lakonično odgovoril: „Miza je miza!“ Pojem mize smo od vsega začetka polagano prejemali od drugih, da se nam zdi kot nekaj prvotnega, fundamentalnega.

Tudi Kant in še bolj zastopniki kritičnega idealizma stare in nove šole ne vidijo v temeljni apercpciji biološkega in genetiškega razvoja človeške spoznaje pod vplivom socialnega faktorja, temveč jo smatrajo in definirajo kot možnost duše liki spomin.

Kant jo nazivlje transcendentarno apercpcijo (ne v metafizičnem zmislu).

Ako pa motrimo proces spoznajnega razvoja iz biogenetskega stališča, pridemo do zaključkov, ki nas uverijo o tem, kolik vpliv ima socialni faktor na razvoj spoznaje. V naslednjem se hočem opirati na predavanja Dunajskega filozofa Jerusalema, ki je eden najvrednejših izsledovalcev socializma. Njegova raziskovanja na tem polju še niso do konca, a obetajo biti pomembna ne le v psihologiji in filozofiji, temveč tudi za napredek v kulturi.

Podati hočem v naslednjem kratek informativni članek, ki sem ga sestavila iz malenkosti, katere sem zbrala iz različnih predavanj, v katerih se je profesor Jerusaleem dotaknil tega predmeta. Mislim namreč, da je tudi za nas učitelje dobro in potrebno, ako se поблиže seznanimo s socialnim problemom.

Svoj začetek ima spoznaja neoporečno v čutnih zaznavah. „Nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu.“ Pojem zaznave slivatom na tem mestu kot zavedni občutek, a vem, da ga nekateri psihologi tolmačijo kot celokupnost občutkov. Te zaznave ne izginejo brez sledu iz naše duše. Nove zaznave in predstave, sorodne bodisi po sličnosti ali nasprotstvu, se osnavljajo na njih, se združujejo s prvotnimi v organsko celoto. Vsi elementi, kar smo si jih do danes prihvatili in prisvojili v naši zavešti, tvorijo fundamentalno apercipijo za pridobivanje novih spoznaj. Tako je ta tvorba nezavršeno delo, ki se nahaja v vedni evoluciji. Vsi oni objekti, ki dražijo naša čutila in nam dajo poticaj k razmišljanju, tvorijo silna sredotočja (Kraftzentrum) in njih učinki ali delovanje sil na naš organizem nazivljemo v navadnem življenju kot svojstva ali lastnosti dotičnega predmeta (Kraftäußerungen).

Pračlovek prve dni svojega bitka ni analiziral pojavov, da bi razločeval v svoji sodbi logični subjekt in predikat, temveč vsak pojav bodisi drugemu soroden po predmetu ali delovanju, mu je bil nov dogodek in čustva, koja mu je vzbujal, je izražal s pcsameznimi glasovi ali kratkimi zlogi ter jih spremljal s primernimi gestami. Na isti način jih je tudi pripovedoval svojim sodrugom. Kmalu pa je spoznal, da lahko isti predmet deluje na različne načine, obratno pa zamorejo različni predmeti na isti način delovati. Tako so se v društvu socialnim potom zbog skupnega doživljanja razvijale in dozorevale tipične predstave o predmetih, o njih svojstvih (gladko, raskavo), stanjih (stoji, teži) in odnošajih (dolg, kratek).

Tipične predstave so iz nujnosti prejemale vedno točnejšo obliko po vsebini in obsegu, postale so samostojni miselni objekti ali logični pojmovi. In še le s pomočjo teh zamoremo dogodke v življenju pregledati, sodbo o njih izražati v kratkih točnih mislih in izkušnje ekonomično urediti.

Ako se je hotel posameznik s svojimi sodrugi sporazumeti in v njih vzbuditi zaželjene predstave, je bilo treba ustvarjati neko sredstvo in to sredstvo je bil govor, ki se je razvijal vzporédno s tipičnimi predstavami. To sem omenila samo mimogrede, pa mislim, da bo marsikateri tovariš tukaj postal in sam natančneje razmišljal o prirodnem nastanku govora.

Jezik je torej istotako socialni produkt in nam nepogrešljiv pripomoček pri posredovanju spoznaj, pri podavanju znanosti. Ako naša spoznaja v obliki fundamentalne apercpcije v današnjih časih tako hitro v širokih masah napreduje, je glavno sredstvo k temu govor in seveda sistematično podavanje. Tako že v ljudski šoli priučimo otroku gotove miselne forme in funkcije, da pospešimo razvoj spoznaje in širimo duševno obzorje, da zamoremo čimprej človeka uporabiti v praktične namene, v produkcijo, ki služi društvu v prid.

Pri tem niti ne mislimo na to, kako majhna je zasluga posameznika na napredku in koliko dela so že opravile prednamne generacije, ki so nam izkušnje testamentirale.

Ko je miselni razvoj ljudstva bil še v početkih, je človek iz čustvene potrebe na bajni način tolmačil prirodne prikazni. To tolmačenje je šlo od ust do ust ter je postalo po medsebojnem vplivanju skupna last društva. Tako so nastale religije, verovanje v bogove in bese ter v posmrtno življenje. Verski obredi in običaji, bajke in pravljice so se razvili potom socialnega zgoščanja ter tako prejele več ali manj enotno obliko in se po tradiciji ohranili skozi stoletja ali do današnjega dne.

Veda in znanost sta končni rezultat socialne spoznaje, sta nje rezervni sklad, iz katerega črpamo od časa do časa, kadar so nam dani ugodni pogoji za realizacijo njih zakonov. Njih napredek nikdar ni odvisen samo od počınca, temveč od skupnega medsebojnega dela znanstvenikov. Dejstvo, ki ga izsledí posameznik, dobi trajno verifikacijo še le po ponovni preiskustvi in potrdilu tovarišev. Ta odvisnost sodbe posameznika od društva je najboljša pot k objektivni resnici v znanstvu in — morali.

V začetkih ljudskega življa, ko spoznaja še ni imela pomena latentne znanosti, ima svoj izvor v nagonu samoohrambe. Človek je skušal spoznati najprej to, kar mu je zamoglo škodovati ali koristiti in sredstva, potom katerih si je pridobival korist teh predmetov ali obvaroval njih škode. To je ona biološka činjenica, ki jo je med prvimi uporabljal pri svojih psiholoških raziskavanjih Herbert Spencer in ki mu je prinesla toliko uspeha.

Pozneje, ko je mislil človek, da je po svojih močeh nekako mero uđobnosti dosegel, ga je vseeno motil svet. Mikali so ga pojavi, ki so se porajali pred njim. Vzbudil se je v njem nagon čiste spoznaje, ki je šel preko meje samoohrambe ter postal sam sebi cilj in smoter, kratko, človek je postal znanstvenik, teoretik, ki brez spekulacije konstatira dejstva v prirodnih dogodkih, jih opisuje in določuje njih zakonitost. Gorje učenjaku, ki bi že med iztraživanjem računai na svoj patent! S tem ne bi le izgubil ime na svojega zvanja, temveč bi zgrešil

Podati hočem v naslednjem kratek informativni članek, ki sem ga sestavila iz malenkosti, katere sem zbrala iz različnih predavanj, v katerih se je profesor Jerusalemski dotaknil tega predmeta. Mislim namreč, da je tudi za nas učitelje dobro in potrebno, ako se поближе seznanimo s socialnim problemom.

Svoj začetek ima spoznaja neoporečeno v čutnih zaznavah. „Nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu.“ Pojem zaznave shvatam na tem mestu kot zavedni občutek, a vem, da ga nekateri psihologi tolmačijo kot celokupnost občutkov. Te zaznave ne izginejo brez sledu iz naše duše. Nove zaznave in predstave, sorodne bodisi po sličnosti ali nasprotstvu, se osnavljajo na njih, se združujejo s prvotnimi v organsko celoto. Vsi elementi, kar smo si jih do danes prihvatili in prisvojili v naši zavesti, tvorijo fundamentalno apercipijo za pridobivanje novih spoznaj. Tako je ta tvorba nezavršeno delo, ki se nahaja v vedni evoluciji. Vsi oni objekti, ki dražijo naša čutila in nam dajo poticaj k razmišljanju, tvorijo silna sredotočja (Kraftzentrum) in njih učinki ali delovanje sil na naš organizem nazivljemo v navadnem življenju kot svojstva ali lastnosti dotičnega predmeta (Kraftäußerungen).

Pračlovek prve dni svojega bitka ni analiziral pojavov, da bi razločeval v svoji sodbi logični subjekt in predikat, temveč vsak pojav bodisi drugemu soroden po predmetu ali delovanju, mu je bil nov dogodek in čustva, koja mu je vzbujal, je izražal s pesameznimi glasovi ali kratkimi zlogi ter jih spremljal s primernimi gestami. Na isti način jih je tudi pripovedoval svojim sodrugom. Kmalu pa je spoznal, da lahko isti predmet deluje na različne načine, obratno pa zamorejo različni predmeti na isti način delovati. Tako so se v društvu socialnim potom zbog skupnega doživljanja razvijale in dozorevale tipične predstave o predmetih, o njih svojstvih (gladko, raskavo), stanjih (stoji, leži) in odnošajih (dolg, kratek).

Tipične predstave so iz nujnosti prejemale vedno točnejšo obliko po vsebini in obsegu, postale so samostojni miselni objekti ali logični pojmovi. In še le s pomočjo teh zamoremo dogodke v življenju pregledati, sodbo o njih izražati v kratkih točnih mislih in izkušnje ekonomično urediti.

Ako se je hotel posameznik s svojimi sodrugli sporazumeti in v njih vzbuditi zaželeno predstavo, je bilo treba ustvarjati neko sredstvo in to sredstvo je bil govor, ki se je razvijal vzporédno s tipičnimi predstavami. To sem omenila samo mimogrede, pa mislim, da bo marsikateri tovariš tukaj postal in sam natančneje razmišljal o prirodnem nastanku govora.

Jezik je torej istotako socialni produkt in nam nepogrešljiv pripomoček pri posredovanju spoznaj, pri podavanju znanosti. Ako naša spoznaja v obliki fundamentalne apercepcije v današnjih časih tako hitro v širokih masah napreduje, je glavno sredstvo k temu govor in seveda sistematično podavanje. Tako že v ljudski šoli priučimo otroku gotove miselne forme in funkcije, da pospešimo razvoj spoznaje in širimo duševno obzorje, da zamoremo čimprej človeka uporabiti v praktične namene, v produkcijo, ki služi društvu v prid.

Pri tem niti ne mislimo na to, kako majhna je zasluga posameznika na napredku in koliko dela so že opravile prednamne generacije, ki so nam izkušnje testamentirale.

Ko je miselni razvoj ljudstva bil še v začetkih, je človek iz čustvene potrebe na bajni način tolmačil prirodne prikazni. To tolmačenje je šlo od ust do ust ter je postalo po medsebojnem vplivanju skupna last društva. Tako so nastale religije, verovanje v bogove in bese ter v posmrtno življenje. Verski obredi in običaji, bajke in pravljice so se razvili potom socialnega zgoščanja ter tako prejele več ali manj enotno obliko in se po tradiciji ohranili skozi stoletja ali do današnjega dne.

Veda in znanost sta končni rezultat socialne spoznaje, sta nje rezervni sklad, iz katerega črpamo od časa do časa, kadar so nam dani ugodni pogoji za realizacijo njih zakonov. Njih napredek nikdar ni odvisen samo od posameznika, temveč od skupnega medsebojnega dela znanstvenikov. Dejstvo, ki ga izsledí posameznik, dobi trajno verifikacijo še le po ponovni preiskustvi in potrdilu tovarišev. Ta odvisnost sodbe posameznika od društva je najboljša pot k objektivni resnici v znanstvu in — morali.

V začetkih ljudskega življa, ko spoznaja še ni imela pomena latentne znanosti, ima svoj izvor v nagonu samoohrambe. Človek je skušal spoznati najprej to, kar mu je zamoglo škodovati ali koristiti in sredstva, potom katerih si je pridobival korist teh predmetov ali obvaroval njih škode. To je ona biološka činjenica, ki jo je med prvimi uporabljal pri svojih psiholoških raziskavanjih Herbert Spencer in ki mu je prinesla toliko uspeha.

Pozneje, ko je mislil človek, da je po svojih močeh nekako mero učobnosti dosegel, ga je vseeno motil svet. Mikali so ga pojavi, ki so se porajali pred njim. Vzbudil se je v njem nagon čiste spoznaje, ki je šel preko meje samoohrambe ter postal sam sebi cilj in smoter, kratko, človek je postal znanstvenik, teoretik, ki brez spekulacije konstatira dejstva v prirodnih dogodkih, jih opisuje in določuje njih zakonitost. Gorje učenjaku, ki bi že med iztraživanjem računal na svoj patent! S tem ne bi le izgubil ime na svojega zvanja, temveč bi zgrešil

tudi smoter znanosti in pravo pot do resnice. Bil bi podoben gospodarju, ki prodaja svoje pridelke, še predno je zemljo obdelal in seme vsejal.

Praktična uporaba znanosti pride še le v drugi vrsti in to je največ delo inženirjev, odnosno drugih praktičarjev. Da je lahko oboje, učenjak in praktičar, v eni osebi, se razume, vendar časovno ločeno.

Pa da pridem nazaj k prvotnemu človeku in početku znanosti!

Prvotni človek, lahko rečemo že pračlovek, je zapazil, da gotovim uvjetom sledé vedno isti učinki in obratno, kratkoma, spoznal je empiričnim putem, da so dogodki med seboj v nekaki kavzalni ali vzročni zvezi. To je bil prvi korak k znanosti!

Pri tej priliki lahko povem, da so skušali misleci 17. do 19. stoletja dementirati to kavzalnost, češ, dogodki se vrste časovno zaporedno brez ikakve vzročnosti. Eden izmed prvih je zastopal to mišljenje angleški filozof David Hume, a se je motil kakor Spinoza, ki je kot zastopnik substančnega monizma tražil vzročnost v substanci sami. Oba sta prezrla, oziroma zamenjala odnošaja: razlog-posledica. In vzrok-učinek. Prvo razmerje je koeksistenčno in obstoja v konštrukcijah, ki si jih ustvarjamo sami kakor geometrične likove, nikoli pa nastop učinka ne more biti istočasen z nastopom vzroka.

Spinoza je zapadel tudi v zmoto, da spoznaja nastane samo miselnim, intelektualnim putem, a naša biogenetska premostrivanja nas uverijo, da sta čustvo in volja bila prva činitelja, ki sta silila človeka k mišljenju in da sta torej to prvotnejši psihološki dejstvi. Vedno pa je tudi društvo, t. j. socialni faktor, ki deluje že od prvega dne na človeka in ki ga torej moramo pri psihološki preiskavi spoznaje upoštevati. Nemški filozof Ernest Mach piše v svoji knjigi „Erkenntnis und Irrtum“: „Če bi človeka že od vsega začetka ločili od družbe, bi nikoli ne prišel do zavesti samega sebe, ne mogel bi se orientirati v svetu, to se pravi, ne prišel bi do prave spoznanje. Vsi dogodki bi mu bili le eni.“

JOSIP KOBAL:

ZAVODI ZA SLEPCE.

Slepec je normalno človeško bitje z istimi telesnimi močmi in duševnimi zmožnostmi, zato je popolnoma upravičen zahtevati isto vzgojo in pouk kot vsak videči otrok. Zato zahteva današnja preoskrba slepcev naprave, ki naj jim omogočijo na eni strani potrebno vzgojo za samostojnost, po drugi strani pa oporo v vseh dobah njihovega življenja. Kulturni narod, so jim nudili vsa sredstva v dosego in izboljšanje njihovega socialnega stanja ter jim omogočili pouk in vzgojo. Države, dežele, mesta in posamezniki, vse je tekmovalo, da postavi čim dostojnejše domove in vzgajališča najbednejšim med bednimi.

Tudi Slovenija je imela mnogo slepcev. Statistika iz leta 1910 nam kaže, da jih je bilo samo na bivšem Kranjskem 342, med temi 57 za šolo godnih. Če računamo na bivšo štajersko Slovenijo približno $\frac{1}{3}$ skupne vsote vseh na Štajerskem naštetih slepcev, (1097 + 183), dobimo 366 slepcev, med temi 61 godnih za šolo. Slovenija je torej imela leta 1910 približno 700 slepcev, med temi 110 godnih za šolo. Kljub tako visokemu številu ni hotela stara, vsakemu slovenskemu kulturnemu napredku nasprotna avstrijska vlada za te nesrečnike ničesar storiti na domačih tleh. Pošiljala je slovensko slepo deco v tuje nemške zavode, kajti uživanje ustanov, ki so obstojale za vzgojo slovenskih slepih otrok, je bilo zvezano s pogojem, da se mora izobraziti slepi otrok v tujem zavodu. Oddaljenost kraja, tuj jezik, zelo majhna možnost večkratnega obiskovanja in razne druge ovire so privedle večino staršev do zaključka, da so rajši obdržali otroka doma ter ga prepustili žalostni usodi. Nekateri otroci, zlasti štajerski, so se sicer vzgajali, toda njih vzgoja se je vršila v tujem jeziku, ki je večini skoro popolnoma zatrl čut ljubezni do ožje domovine in slovenske govorice. Še danes se lahko vsakdo prepriča o teh žalostnih nasledkih tuje vzgoje.

Česar niso prej storile oblasti, naklonila nam je vrnitev slovenskih slepcev v domovino nenadna narodna osvoboditev. Tedaj je bil ukrep glede slepcev nujen.

Prva Narodna vlada, poverjeništvo za Socialno skrb, je ustanovila leta 1918. Kuratorij za oskrbo slepcev, ki je po svojih članih, zlasti po predsedniku g. dr. Mavriciju Rusu, prav požrtvovalno skrbel za slovenske slepce ter z dovoljenjem vlade najel zavetišče Kranjske hranilnice v Vodmatu. Poslopje je prav pripravno za tak zavod, ker odgovarjajo vsi prostori učnim, vzgojnim in higijskim predpisom. Kot član Kuratorija je mnogo delal v procvit zavoda tudi učitelj Božidar Betriani, dodeljen oblastni zaščiti dece v Ljubljani. Pod vodstvom delovne gospe prof. Skabernetove se je osnovala na zavodu dvorazredna osnovna šola

z nadaljevalnim tečajem ter priklopila delavnica za pletarstvo in ščetarstvo. Nedostajalo je le strokovno naobraženega učnega osebja.

Zavedajoč se pa, da zamore diletantizem razvoju in napredku zavoda več škodovati nego koristiti, je sklenil Kuratorij naprositi poverjeništvu za socialno skrb, naj se predvsem oskrbi strokovni voditelj. Ker ni bilo v Sloveniji nobenega v slepstvu strokovno izobraženega učitelja, se je stavil pogoj, da prebije kandidat za ravnateljsko mesto več mesecev v inozemstvu na zavodu za slepce zaradi praktičnega vežbanja v zvezi s teoretičnim naobraževanjem, da si razširi in poglobi tudi splošno pedagoško znanje.

Kot designirani kandidat sem nastopil na zavodu službo dne 1. decembra 1920. Hospitiral sem pri pouku v obeh razredih pogostokrat ter si beležil vtise. Obiskal sem večkrat delavnico, kjer sem se seznanil z različnimi deli, ki so jih izvrševali slepci. Hotel sem dobiti o ustroju zavoda v pedagoško - didaktičkem, kakor tudi v administrativnem oziru docela jasno sliko, ki naj bi mi služila kot podlaga za opazovanje zavodov v tujini. Poleg tega sem uredil tudi čitanko za 2., 3., 4., 5., 6., 7. in 8. šolsko leto, ker ni imel zavod doslej še nobene.

Kmalu nato sem odšel v tujino. Na Dunaju sem hospitiral na bivšem državnem vzgajališču za slepce. Zavod je ustanovil J. W. Klein že leta 1804. Bil je to med Nemci prvi zavod. V začetku je imel enega samega gojenca Jakoba Brauna. Šolska oblast in zasebniki so se zelo zanimali za ustanovitev ter podpirali zavod moralno in materialno. Mnogo ustanovnikov in dobrotnikov izmed različnih stanov je v zavodu ovekovečenih. Darovali so ali zapustili v blag namen za tedanje čase res visoka cenarna volila ter s tem pokazali zmisel do neobhodno potrebne vzgoje slepcev. Zavod ima tudi 2 počitniški koloniji, ki sta istotako zapuščini.

Klein se je posvetil z vso vneto vzgoji slepcev ter postal vzoren pedagog. To nam kaže njegova obširna učna knjiga „Lehrbuch zum Unterrichte der Blinden“ (1819). Pod njegovim vodstvom je zaslovel zavod po vsej Evropi ter ohranil dober glas do današnjega časa. Njegov bogati muzej o razvoju slepstva je svetovno znan. Podpisi v „Spominski knjigi“ nam pričajo to. Zelo obširna je tudi zbirka učil. Zavod ima lastno tiskarno in knjižnico za slepce s 13.000 zvezki. Šola ima 6 postopnih razredov s 40 gojenci ter delavnico za pletarstvo in ščetarstvo. Na zavodu se goji glasba sistematično. Nekateri gojenci so pravi umetniki.

Hoteč si pridobiti čim največ praktičnih izkušenj v slepstvu, sem hospitiral še na deželnem zavodu za slepce v Purkersdorfu pri Dunaju. Zavod je vzoren, šteje 5 postopnih razredov, dveletno nad. šolo ter delavnico za pletarstvo in ščetarstvo. Gojence poučujejo v rokotvornem pouku in goje glasbo prav sistematično. Administrativne posle vodi učiteljstvo pod ravnateljevim nadzorstvom. Na zavodu je tudi razred za

slabovidne, ki se poučujejo v nekaterih predmetih enako onim na normalnih šolah.

V uredbi in ustroju obiskanih zavodov sem pa našel dokaj razlike, kar mi je zbudilo neposreden povod za obisk še drugih zavodov. Ker sem mnogo slišal o zavodih za slepce v Nemčiji, sem se odločil obiskati nekatere, čemur je pritrnil tudi naš Kuratorij s poviškom študijske nagrade.

Odpotoval sem nato predvsem v Prago. Tu sem se mogel prepričati, da je slepstvo pri bratskem narodu češkem visoko razvito. Ogledal sem si v Pragi Klarov in Leylov ustav slepcev ter predšolo za slepce na Hradčanih. Ker sem tu izvedel, da se prične v Berlinu tečaj za pouk slepcev, sem moral urno odpotovati, da nisem zamudil ugodne prilike.

Nadaljevalni tečaj za učitelje in učiteljice slepcev v Berlinu se je vršil na državnem zavodu za slepce v Steglitzu. Udeležilo se ga je 40 učiteljev in učiteljic. Zastopani so bili skoro vsi zavodi slepcev v Nemčiji. Tečaj je obsegal: I. Predavanja. II. Naloge za skupno posvetovanje. III. Ogledi in obiski. Čas je bil tako razdeljen, da je bilo vsak dan predavanje, nato ogled ali obisk raznih zavodov in naprav, zvečer pa skupni razgovor in posvetovanje. Predavali so: 1. Ravnatelj univ. očne klinike prof. dr. Brückmann: „Najnovejša raziskavanja na polju očesnega zdravoslovja“. 2. Univ. prof. dr. Steir: „Psihična motenja pri slepih otrokih“. 3. Univ. prof. dr. Rupp: „Prevara pri tipanju“. 4. Vodja državnega odseka za delavno znanost dr. Brahn: „Psihološko poklicno posvetovanje“. 5. Vladni svetnik Steinbach: „Stališče slepcev v dosedanem ljudskem gospodarstvu“.

Zelo zanimiv je bil praktičen nastop strokovnega učitelja slepcev. Z otroki 5. šol. leta je obravnaval temo: Sajenje paradižnikov. Vse podavanje se je vršilo po načelih delovne šole. Otroci so samostojno obravnavali učno snov. Učitelj je posegel le redkokdaj vmes. Stavil je večina le glavna vprašanja.

Na zavodu za slepce v Steglitzu smo si ogledali predvsem muzej, ki je sicer lepo urejen, a manj zanimiv od dunajskega. Obiskali smo nadalje zavod gluhonemih slepcev v Nowawesi pri Potsdamu. Prepričali smo se, da je možna vzgoja tudi pri teh največjih betežnikih pod milim solncem. Njihovi odgovori ter praktični izdelki iz pletarstva in ščetarstva so vse očarali. Tja naj bi se potrudili vsi oni krogi, vsi dvomljivci, ki odrekajo slepcem možnost vzgoje; tu bi morali izpremeniti svoje postopanje ter storiti vse le v dobrobit slepcev.

V Siemens - Schuckertovi tovarni za električne izdelke je zaposlenih okoli 200 slepcev pri raznih delih. Izvedli smo, da so slepi delavci zelo pridni, vztrajni, uporabni. Večina teh zasluži dnevno več nego njih normalni tovariši. Ponosni so, da zamorejo kljub manjkajočemu vidu samostojno preživljati sebe in svojo družino.

Kako je urejena delovna šola, smo se prepričali pri znamenitem pedagogu in zastopniku delovnega pouka rektorju Seinigu na njegovi šoli v Charlottenburgu. Bili smo v njegovem razredu navzoči pri pouku ter videli praktično izvajati ono, kar je opisal v svojih znamenitih delih. Po končanem pouku je sledilo njegovo teoretično predavanje o ravnokar obravnavani učni snovi.

V Oskar - Heleninem zavetišču sem videl nad 300 različno pohabljenih otrok, ki se zdravijo in vzgojujejo z velikim naporom, a zelo uspešno.

V izraelitskem zavodu za slepe smo občudovali globoko zamišljene in v srce segajoče pesmi, ki jih je spesnila slepa deklica ter obiskovalcem sama vzorno prednašala.

Mestni zavod za slepce v Berlinu nam je pričal, kaj zmore slepčeva pridnost in vztrajnost. Nad 100 odraslih in izučenih slepcev obojega spolia je zaposlenih v delavnicah. Mestna uprava ima v zavodu velikansko zalogo raznovrstnih tipičnih izdelkov, kar je vse proizvod slepcev. Okrog milijon mark je cenjena vsa zaloga.

Iz Berlina sem odpotoval v Hanover, kjer sem si ogledal provincialni zavod za slepce. Zavod obstoji iz več poslopij, ki so zidana med seboj v lepi simetriji. Poslopja so dovršili pred vojno, večino pa obljudili šele po vojni. V posameznih poslopijih so: predšola, šola, bivališče za mlajše dečke, enako za mlajše deklice, bivališče za starejše dečke, enako za starejše deklice, gospodinjsko poslopje, poslopje za delavnico, upravno poslopje, zavetišče za odrasle slepce, moške in ženske vsako posebej, poslopje za stanovanje učiteljstva, poslopje za perilnico in kurilnico in končno poslopje za vrtnarja, vratarja, krojača in čevljarja. Pred šolo je veliko igrišče. Povsod vlada vzoren red in snaga. Skoro vsa poslopja obdajajo vrtovi, na levi so polja in travniki, v ozadju pa gozd, kar je vse last zavodova. Zavod šteje 240 gojencev, ima bogato knjižnico, lastno tiskarno in knjigovoznico za slepce. Ostane mi v nepozabnem spominu.

Obiskal sem nadalje zavod za slepce v Soestu na Westfalskem. V živem spominu mi je ostalo tamošnje igrišče, ki služi zabavi in pouku, ker so na njem lepa prirodna učila. — Zavod slepcev v Halle ob Sali ima posamezna poslopja obširna in moderno zidna. V njih je 230 slepcev. Uredba in pouk se ujemata večinoma z ostalimi zavodi. — V Lipskem je centralna knjižnica za slepce, ki je največja na Nemškem ter obsega knjige in dela vseh panog znanosti in umetnosti ter zabavne knjige. V letu 1920. je bilo izposojenih slepcem nad 14.000 zvezkov. S knjižnico je združena tudi tiskarna z najmodernejšim strojem za slepi tisk. — Z deželnim zavodom za slepce v Chemnitz na Saškem je združen tudi zavod za slabonadarjene. Vseh gojencev je skupaj nad 1000, med temi 250 slepcev. Bivša kraljeva saška vlada je kupila zemljišča v obsegu 68 ha.

Na njem se dviga v prostoru 20 ha 40 večinoma dvonadstropnih poslopij, ki služijo vzgoji in pouku, zabavi in stanovanju gojencem, učiteljstvu, uradništvu in služabništvu. V bližini so gospodarska poslopja, kjer se pečajo z vzorno živinorejo. V hlevu sem videl okrog 40 glav živine, med to nad 20 krav, ki dajejo stanovalcem zadostno množino mleka. Vse narave so stale 4 in pol milijona mirovnih mark.

Temejnja načela, ki so po njih urejeni učni zavodi za slepce, se povsod skoro docela krijejo. Obravnavala so se taista izčrpno na 14. kongresih za učitelje slepcev. Mnogo člankov o tem je izšlo v časopisu „Blindenfreund“, ki izhaja že od leta 1881.

Doznan sem, da preveva učni načrt na vseh zavodih za slepe ideja delovne šole. Če kje, je pri pouku slepcev neobhodno potrebno, da vodi in napeljuje učitelj gojence do samostojnega duševnega in telesnega dela, ker je glavni smoter vzgoje in pouka kolikor mogoče največja samostojnost slepčeva v poznejšem praktičnem življenju. Da je ta samostojnost dosegljiva, sem videl na stoterih vzgledih. Kaže nam to tudi zgodovina slepstva. Predaleč bi prišel, ko bi hotel navajati vse take vzglede sploh.

Temu primerno je urejen pouk, ki je v Nemčiji po zakonu iz leta 1911 obligaten za vsakega slepega otroka. Večinoma povsod je razdeljen na tri dobe: predšolska in šolska doba ter nadaljevalni tečaj. Predšolo obiskujejo slepi otroci od 6—8 leta. Poleg drugega se vadijo zelo mnogo v Fröblovih delih. Uvajajo se pa že v začetni pouk tako, da odgovarja predšola v 1. letu učnemu načrtu otroškega vrtca, v 2. letu pa 1. razredu.

Šolo obiskujejo otroci od 8.—14. leta. Poučujejo se v istih predmetih, kakor vidci, seveda po slepski metodi. Intenzivnejše se poučuje nazorni nauk zaradi težavne pridobitve jasnih predstav, ki jih spopolnjuje pouk v oblikovanju, sortiranju, pletenju, šivanju. Petje in telovadba se gojita sistematično. Kajti petje blaži slepcu srce, telovadba pa krepi duha in telo po izreku „Mens sana in corpore sano“. Poleg tega dosežemo s telovadbo pri slepcu naravno in pravilno držanje telesa in lepo hojo, moč in vztrajnost telesno.

Instrumentalno glasbo goje v Avstriji v veliko večjem obsegu nego v Nemčiji, kjer polagajo večjo važnost na produktivno delo.

Povsod je uveden rokotvorni pouk kot podlaga za poznejše praktično delo v delavnici. Gojenci spoznavajo pri tem različna orodja ter njih rabo, razločevanje in porabnost sirovin ter drugih predmetov. Izdelki slepcev so naravnost občudovanja vredni.

Ker je pouk individualen, more biti uspešen le tedaj, kadar je v razredu malo otrok. Našel sem po posameznih razredih najmanj 3 in največ 13 otrok.

Po končani osnovni šoli morajo obiskovati slepi gojenci še nadaljevalni tečaj in sicer moški 3 leta, ženske pa 2 leti. Naloga tega tečaja je

pospeševati izobrazbo slepcev, da bodo sposobni sodelovati kot umni in dobri državljani.

Poučujejo se ti-le predmeti: verouk, literatura, ustavoznanstvo, gospodarstvo, (gospodinjstvo), obrtno spise in knjigovodstvo, obrtno računstvo, petje in telovadba, v delavnici pa tipične obrti za slepce.

Po preteku tega časa prejmejo gojenci izpričevalo, ki nadomestuje učno izpričevalo obrtnih mojstrov. Nato delajo gojenci še nadalje v zavodu kot pomočniki ali pa odidejo v kako zavetišče, kjer delajo skupno. Mnogi začno obrtovati samostojno.

Omenim naj tu, da je večinoma z vsakim zavodom združen dom odraslih moških ozir. ženskih slepcev, kjer imajo stanovanje in hrano ter delajo v skupni delavnici pod vodstvom zavodovim, ki jim preskrbuje sirovine in razpečava izdelke, za katere prejmejo polno plačilo. Ker delajo samostojno proti gotovemu plačilu, morajo plačati hrano sami.

Večina gojencev se vzgojuje in poučuje na pokrajinske oziroma državne stroške. Le malo je plačajočih. Tudi obleko dobivajo brezplačno.

Na vsch zavodih, kjer sem se mudil, sem opazil, da vlada med učiteljstvom in gojenci prav prirčno razmerje. Učiteljstvo posveča z ljubeznijo vse svoje moči vzgoji in pouku svojih gojencev, kar jim ti vračajo večinoma s hvaležnostjo. Ne čudim se, da se kasneje tako radi spominjajo svojih vzgojiteljev in predstojnikov.

Vse učiteljstvo se vzgojuje iz ljudskošolskega posvetnega učiteljstva, ki je položilo specialni izpit iz slepstva. Istotako so ravnatelji bivši ljudskošolski učitelji s predpisano specijalno izkušnjo in prakt. delovanjem na zavodih za slepce. Le na enem obiskanem zavodu je bil predstojnik duhovnik, ki pa ima predpisana izpita za osnovne šole in še specijalni izpit. Opazil tudi nisem šolskih sester.

Po manjših zavodih vodi administrativne posle učiteljstvo samo pod ravnateljevim vodstvom. Le na velikih zavodih sem opazil upravne uradnike ozir. uradnice.

Strežniško službo opravljajo uslužbenci moškega in ženskega spola. Usmiljenke sem videl samo na enem zavodu. Omenjam, da je šolski sluga tudi čevljar, vratar krojač, vrtnar pa mizar.

Kamor sem prišel, sem našel zračna, velika, lepa, naravnost krasna poslopja, ki služijo vzgoji in pouku slepcev. To nam kaže visoko kulturo ter globok socialni čut do slepcev, kar sem omenil že uvodoma.

Zavodi so po glavnih in večjih mestih, na periferiji ali neposredni bližini, obdani z vrtovi in parki, polji in gozdovi. Vzgojitelji slepcev kakor tudi drugi važni činitelji so smatrali to za najpraktičnejše in najprikladnejše. Upoštevali so nešteto razlogov, ki vsi govore za to. Hočem naštetii nekatere:

1. Kjer je medicinska fakulteta, ima ta za svojo očesno kliniko v svrhu študija najraznovrstnejših očesnih bolezni na zavodu za slepce dovolj medijev.

2. Vseučilišča smatrajo zavode za slepce za kulturno torišče in važno preizkuševališče na polju pedagogike, psiho- in fiziologije.

3. Učiteljišča imajo priliko vzbuditi učiteljskemu naraščaju zanimanje za slepstvo s predavanji in hospitacijami na zavodu.

4. V glavnem mestu so vedno na razpolago očesni zdravniki-specijalisti. Sveta dolžnost vsakega vzgojitelja je, z njegovo pomočjo skrbeti za to, da se ohrani pri slepcu vsak še tako majhen vidni živec.

5. Gojencem, ki imajo zmisel in veselje do glasbe, je v mestu lahko preskrbeti sposobnih glasbenih učiteljev. Kajti glasba blaži duha in vzbuja estetsko čuvstvovanje.

6. Zelo nadarjeni gojenci se zamorejo izobraževati v glasbenih strokah temeljito le v mestu, kjer so potrebne glasbene šole. Slepí učitelji glasbe niso redki.

7. V mestih imajo gojenci priliko obiskovati razne koncerte ter poslušati glasbeno umetnost, ki jih vzpodbuja do intenzivnejšega gojenja glasbe. Mnogo je znanih iz zgodovine slepcev — glasbenih umetnikov.

8. V mestih prirejajo slepci sami koncerte in glasbene produkcije.

9. Občinstvo ima v mestih več zmisla za skrbstveno vzgojo. Zato ustanove in volila niso redkost.

10. Z zavodom za slepce je zvezana delavnica. Zavod ima v poslopu prodajni lokal. Izdelki se navadno sproti prodajajo mestnim interesantom.

11. Tudi razna popravila so v mestu pogosta, ker je pač raba in poraba večja.

12. Le v mestu zamore centralna knjižnica poslovati brežhibno. Istotako prehrana.

13. Bivanje v velikih kulturnih središčih bogato razširi obzorje slepčev, ker mu nudi vsega v obilici. Iz istega vzroka ustanavljajo druge kulturne naprave tudi v glavnih mestih.

Dovolj sem naštel! Pripomnim, da sem videl na svojem študijskem potovanju le eden zavod na deželi in sicer v Purkersdorfu, ki pa je skoro v neposredni bližini Dunaja.

Po vseh zavodih se pečajo odrasli slepci večinoma s pletarstvom in ščetarstvom. K pletarstvu štejemo izdelovanje raznih potnih košev, košar, košaric in pletenic za domačo rabo, pletenje finejšega blaga, stolov, predpražnic, vse iz raznega materiala. K ščetarstvu pa spada

izdelovanje raznovrstnih ščetk, omel in čopičev iz ščetin, žime, trave, fibrisa, sirkovine i. t. d. Dekleta poleg tega kvačkajo, pleto in šivajo na roke in stroj.

Gojenci, ki nekoliko vidijo, se urijo v vrtnarstvu, čevljarstvu in kartonaži, dekleta pa v gospodinjstvu.

Slepci se uporabljajo tudi prav s pridom in uspehom pri raznih tovarniških delih. Treba je le srca in nekoliko dobre volje do slepcev.

IZ ŠOLSKEGA DELA:

ELIŽA KUKOVEC:

Sistematične vaje za logično pisanje.

Četiri pišejo najprej v jeziku, ki so ga na tej nizki stopnji šolanja še le edino vešči t. j. v neopiljeni domači govorici, ne zavedajoč se, da obstojajo pravila za logiko in estetiko izraževanja. Besednega zaklada jim še nedostaja. Često rabijo splošne izraze, ki so sicer širnega pojmovnega obsega toda tesne pojmovne vsebine kakor n. pr. pridevnika velik in majhen. Pišejo n. pr. Stolp je velik. Konj je velik. Reka je velika. Drevo je veliko. Mesto je veliko. Sledba misli zanika vsakršen red. Opažati je navšečno enakoglasje glede stavkovih uvodnic. N. pr. „Za Božič so mati spekli purana. Za Božič smo pili vino. Za Božič smo tudi jedli restani krompir. Za Božič sem jaz bil v cerkvi.“ Pa tudi glede vsebine zrcalijo taki spisi v mnogih slučajih nedostatke fantazije in etičnih pojmov ter odsevajo zgolj vegetativne težnje kakor jed, spanje, pašo in topo brezdelje na paši, kar v obče ne povzdigne zanimivosti literarnega proizvoda. Poprava, ki sledi v posebnih učnih urah kljub temeljitosti in poglobljanju v posamezne vrste napak, ni zmožna, da te nedostatke odpravi.

To bodi naloga predvjam. Učno načelo „Pouk posnemaj naravni razvoj!“ velja tudi za spisovni pouk. Učenčeve predstave je treba najprvo dobiti, dobljene pa razjasniti, razvrstiti, urediti. Potem naj se učencu predoči, kako se gradivo predstav zлага v zgradbo pravičnega spisa. Kakor pri vsakem drugem pouku mora tudi pri spisovnem pouku metoda napredovati po znanih 3 stopnjah: kaj? kako? zakaj? Pouk naj nudi učencu po možnosti mnogo spisnih vzorcev, naj jih razkraja v njihove logične prvine, potem naj razkazuje, kako so te prvine zložene v skladno celoto ter naj razjasni, zakaj morajo misli biti tako zložene in ne drugače. Reprodukativno prosti spis učenčev tvori uporabo in vajo priučnega.

Predvaja za prosto spisje je v širšem pomenu ves pouk. Učenec posluša vzorno, logično in slovniško pravilno govorico učiteljevo ter jo v svojih odgovorih posnema. Sluhu se vtisnejo fonetske in ritmične značilnosti učnega jezika. Učenec si pridobi takozvani jezikovni čut in govorno spretnost.

Predvaje v ožjem pomenu ali vaje za logično pisanje, pa se vršijo na podlagi vzornih spisov iz čitanke. Kakor ves pouk tako mora zlasti pouk v čitanju pospeševati nego jezikovnega čuta. V ta namen naj se pri obravnavi vsakega spisa iz čitanke po dokončani vaji mehanskega (kurzornega) čitanja uvede vaja evfoničnega čitanja in poslušanja. Najvzornejši čitatelj dotičnega razreda ozir. učnega oddelka prečita na glas ves spis, ostali učenci poslušajo ter slišano iz spomina ponovijo. Ta vaja se vrši začetkoma po stavkih, poslej po odstavkih in konečno v obsegu celega spisa hkratu. Startarno ali razmišljujoče čitanje je torej vseh ostalih ustnih predvaj. Te predvaje so: 1. Navajanje sinonimov, ki obogati besedni zaklad. — 2. Etimologične in onomatične vaje, ki razjasnijo konkretni, abstraktni in slovniški smisel besed in rekel. — 3. Ilustracija položaja, krajevnega, časovnega in drugih okolščin ne le z besedo, marveč tudi v smislu rokotvornega pouka z risbo oziroma sliko, ki so jo učenci, oziroma učitelj izdelali. Ta vaja probuja fantazijo. — 4. Naziranje opisanega dogodka raz etično stališče, kar pospešuje нравno vzgojo. — 5. Razmotrivanje slovniških posebnosti, s čimer se opili učenčeva govorica. — 6. Logična analiza dotičnega spisa. Učencem se razjasni logično razmerje vzroka in učinka, ozir. posledice. Take vaje vplivajo odgojevalno na razum. — 7. Proučava medsebojne zveze stavkov. Razjasni se mladim stilistom logično razmerje enakosti, protivnosti, omejenosti in sklepalnosti, kar istotako služi negi razuma. — 8. Proučava kronologične in logične sledbe misli, s čim se pri naslednjih prostih spisih v naprej zabrani zmedenost. — 9. Jezikovne pretvorbe s pomočjo sinonimov pa tudi v smislu slovniške sklanjatve in spregatve. — 10. Posnetki obravnavanega spisa. — 11. Primerjava dotičnega spisa s že obravnavanimi spisi podobne vsebine.

Vzporedno z ustnimi vajami negujemo pismene predvaje, ki obstojajo v tem, da nekatere ustnih vaj, zlasti pretvorbe, posnetke in primerjave napišemo na tablo, učenci pa te napise prepisujejo. S tem se utrdi sigurnost v lepomislu in pravopisju.

Prepisovanje je treba stopnjema razširiti v zapisovanje na pamet. Prva stopnja obstoja v dopolnjevanju stavkov z eno besedo. Nekateri metodiki napišejo v to svrhu vprašanja na tablo, kar pa rodi slabe uspehe. Površni otroci kratkomalo prepisujejo ta vprašanja, misleč, da so zadostili učiteljevi zahtevi. Uspešneje je, ako napišemo pripovedo-

valne stavke namesto vprašalnih, in besedo, ki naj se dopolni, zaznamujmo s pomičljajem (—). Snov se naslanja na čitalni pouk, često pa je tudi zajeta iz slovniskega pouka in iz besedotvornih vaj. Druga stopnja zapisovanja na pamet je dopolnjevanje celih stavkov. Na tablo napišemo le uvodnice memoriranih stavkov ter ločila, narišemo takorekč csnutek spisa. Na tretji stopnji te vaje zapisujejo učenci brez vsake spominske opore memorirane stavke. Snov za drugo in tretjo stopnjo zapisovanja na pamet so vzorci za opravilno spise, v 2. in 3. š. letu so to kratka pisemca. Četrta in končna stopnja zapisovanja na pamet je zapisovanje na podlagi pomnilnih besed. Podano snov iz nazornega ozir. realnega pouka napišemo s pomnilnimi besedami na tablo. Učenci razširijo iz spomina to gradivo v popolne stavke in celotne spise.

Vse 2. šolsko leto in celo že 1. š. leto je poleg prepisovanja treba vaditi pisanje po nareku. V 1. š. letu je ta vaja omejena na pisanje posameznih pismenk, potem zlogov in besed, končno kratkih stavkov. V ostalih šolskih letih narékujejo učencem opise predmetov iz okoliša otrok ter dogodljaje iz otroškega življenja. S tem dopolnimo nazorni uk in ustrezemo zahtevam učnega načrta, ki določa, naj se v okviru nazornih slik in šolskih izprehodov pogovorijo najvažnejši dogodljaji domačega življenja kakor gospodarstvena opravila, prazniki, veselice, slavlja i. dr. Pri opisovanju posnemaj učitelj način pisateljev naturalistov ter z dosledno natančnostjo predoči kronologični nasledek dejanj ali značilnosti. Takó poglobljanje v navidezne malenkosti mnogo uspešneje učinkuje na fantazijo nego lapidarni, učenjaški slog.

Tako pripravljeni so učenci 2. š. leta v tretjem četrletju zmožni, da se pisмено izražajo že logično.

Učne slike.

A. Ustne vaje.

Voznik in Pavliha.

1. Navajanje sinonimov. Voznik — kdor vozi. — Pavliha — šaljiv človek. — Preko polja — čez polje, po polju. — Neusmiljeno podil konje — ni jim privoščil, da bi si oddahnili, v eni sapi so morali dirjati. — Za dne — dokler je še svetlo. — Polagoma — počasi. — Brez uma — nor. — Vrne se — gre nazaj. — Ni se mogel z mesta geniti — Ne voznik, marveč vož ni mogel z mesta. Voznik pa ni maral voza pustiti na cesti. Niti toliko ni pustil voza, da bi šel v bližnjo vas ter si ondi izposodil kolo. Pavliha mu je storil uslugo, da je pozval ljudi na pomoč. — Velel — rekel.

2. Poglobljanje v položaj. Zakaj je voznik vprašal Pavliho? Vozniku je bilo polje neznano, tuje, poprej še nikoli ni bil v tem kraju. — Zakaj je podil konje? Misli je, da je še daleč do mesta. — Kdaj, ob katerem času je srečal voznik Pavliho? Menda ob 16. uri popoldne. — Zakaj je Pavliha rekel, da mora polagoma voziti? Videl je, da je kolo slabo in se bo kmalu strlo. — Zakaj se je Pavliha smehljat? Dobro se mu je zdelo, da so se uresničile njegove besede.

3. Logična analiza. Voznik ni vprašal: »Ali lahko za dne pridem do mesta.« Vprašati bi moral: »Ali je še daleč v mesto?« Pavliha bi mu tedaj odgovoril: »Ni! menda 1 uro hoda.« Voznik bi lahko iz odgovora sklepal: »Solnce je še visoko na nebu. Ne bi me tema zasacila na samoti. Smem polagoma voziti. Ni treba konjev poditi.« Pavliha ni prav odgovoril. Zamolčal je, kar je opazil na vozu. Za to se je vozniku zdel pogoj, ki ga je Pavliha povedal, bedast. Voznik je bedasto vprašal. Pavliha mu je bedasto odgovoril. Pomni: Kakor vprašaš, tako se ti odgovori. (Prilazno, grobo, pametno, bedasto).

4. Etični pouk. Kakšne duševne lastnosti je imel ta voznik? Bil je nemaren, s strtim kolesom se je spustil na pot. Skrben voznik voz doma pregleda, je li vse na njem dosti močno. Tudi pregleda, so li konji podkovani. Bil je neusmiljen. Ni privoščil konjem oddihljaja. Tepel jih je. Bil je bedast. Bedasto je vprašal. Ni umel Pavlihovega svarila. Njegov razum je bil omejen. — Kakšne lastnosti je imel Pavliha? Bil je moder . . . hudomušen . . . šaljiv . . . itd.

Pomnite: nemarnost, neusmiljenost, bedastoča, prebrisanost, hudomušnost, šaljivost so slabe lastnosti. Ne smemo posnemati ne Pavliha, ne voznika.

Kaj nas uči povest? Naglica ni nikjer prida. Itd.

5. Medsebojna zveza misli. V stavku »Na večer se Pavliha vrne po istem potu nazaj ter najde voznika v veliki težavi.« nahajamo dve dejanji: se vrne, najde. Obe je izvršil Pavliha. Tu sta nastala 2 stavka; veže ju besedica *ter* (in) Pomnite: Besedica *ter* je veznik. V tem spisu imamo še drugi primer z veznikom *ter*. Čitajte ta primer! Ta človek je brez uma, reče voznik sam sebi *ter* še bolj požene konje.) Katera dejanja nahajamo v tem primeru? (reče sam sebi, požene konje). S katero besedico smemo zameniti veznik *ter*. (in).

Uvodnico zaradi smemo zameniti z besedico (vsled) Hitra vožnja je bila vzrok. Kolo se je strlo. To je bil učinek vzroka. Voznik ni mogel z mesta. To je bila posledica.

6. Sledba misli. V stavku »Zaradi hitre vožnje po kameniti cesti se mu je bilo stilo kolo, da se ni mogel z mesta giniti« smemo sledbo misli spremeniti. Rečemo: Voznik se ni mogel z mesta giniti, ker se mu je bilo kolo strlo vsled hitre vožnje po kameniti cesti. Tu smo uporabili veznike *ker*, *vsled*.

8. Slovniške posebnosti. a) Načinov deležnik: Pavliha je goveril smehljaje. (Pri povzdigovanju molimo kleče. Pometamo sobo stojé. Pišemo sede. Spijno leže. Živino vračamo leté. Kruh jemo včasih gredé.) b) Pogojni naklon. Voznik ne bi bil strl. kolesa, da je počasi vozil. (Hiša ne bi bila pogorela, da se ni Žarko igral z vžgaljanji. Blažek bi se bil peljal k babici, da ni bil go'oglav.)

9. Etimologična vaja. a) Pavliha najde voznika v veliki težavi: Ako konji ne morejo speljati voza, to je težava. Ako pride v hišo mnogo beračev, to je nadlega. Ako mora človek vedno kašljati, to je nadloga. Ako zalotijo človeča pri tatvini, to je sramota. Ako hiša pogori, to je nezgod. Ako najdeš denar, to je sreča. Ako vidiš srno v gozdu, to je naključje. b) Zaradi hitre vožnje se mu je strlo kolo. Kadar vlečejo voz volí, to je počasna vožnja. Kadar je blato, to je nepružna hoja. Kadar je mokro leto, tedaj je dobra košnja. Kadar nesemo v breg, je težka nošnja. Kadar kopljejo vinograd po Veliki noči, tedaj je pozna kop. Deja v vinogradu so: rez, kop, škrop, vez, trgatév.

10. Onomatična vaja. Lahko pridem za dne v mesto. Kurje pero je lahko. Hodim lahko. Nosim lahko. Diham lahko. Učim se lahko. Lahko sem običen. Mleko prebavimo lahko. Imam lahke noge. Imam lahko vest.

11. Jezikovna pretvorba spisa: a) s pomočjo sinonimov: Pavliha je hodil po polju. Na cesti je srečal voznika, ki je naglo vozil. Voznik vpraša Pavliho,

ali bo še za dne došel v mesto. Pavliha mu odgovori, da lahko dospe tja, ako bo počasi vozil. Voznik ga ne uboga, ker misli, da je Pavliha nor. Še bolj pospeši vožnjo. Črez nekaj ur gre Pavliha nazaj. Najde voznika še vedno na istem mestu. Ker je naglo vozil, se ni mogel ogibati kamenja. Vsled tega se mu je strlo kolo. Pavliha se mu je smejal in ga spomnil svojega svarila. — b) v slovniškem smislu: Pavliha pripoveduje dogodljaj v 1. osebi. (Voznik pripoveduje ta dogodljaj v 1. osebi.)

12. Primerjava. Voznik in trgovec (jezdec). Itd.

13. Posnetek. Vihravi učnec. Vihrava učerka.

B. Pismene predvale.

Zapisovanje na pamet.

1. Dopolnjevanje ene besede. Kaj delajo osebe? (Ednina, dvojina, množina). Kakšne so reči? Čigave so reči?

Besedotvorba. Posoda za črnilo se imenuje —. Posoda za umivanje se imenuje —. Itd.

2. Dopolnjevanje celih stavkov.

Obrazec pisma.

Voščitno staršem za Novo leto.

-----1

---, ---, ---, ---, --- Vas ---, ki ---. Nikoli ---

 Obetam Vam ---, --- Vam ---. Bodite ---
 Bog --- Vas ---, meni ---.
 --- Vaš ---

Narek, v smislu doslednosti opazovanja.

KLOBASE.

Oče naberó za potokom maklenovih šib. Prinesejo domov in denejo na mizo. Potem olupijo šibe in denejo na peč sušit. To so skale za klobase. Drugi dan je furčl (koline). Že je prašič razdelan na kose. Mesarji nesó čreva na potok in operejo. Prinesejo domov in denejo v skledo. Po vrhu narežejo čebula. Čebul kvast čreva. Ona dobijo od čebula prijeten vonj in okus. Vsi domači režemo meso na drobne kosce. Oče meso solijo in poprajo. Pridenejo tudi česnovnega soka. Potem stlačijo meso v brizglo. Brizgnejo meso v črevo. Pri brizganju napenjajo svojo moč. Potem je črevo natlačeno (napaženo) z mesom. Oče zaskalijo in odrežejo. Prva klobasa je gotova.

KOLNIK:

Kako računimo.

Da poživimo pouk in pospešimo samostojnost in sodelavnost učencev, smo upeljali „razne kupčije.“ Učenci (VI. razred) kupujejo pri trgovcu, mesarju, pri kmetih in tudi na semnju.

Prvi učenec pove, kaj bo kupil (n. pr. 6 kg bele moke, 2 kg sladkorja, $\frac{1}{4}$ kg kave). Obenem pa mora povedati, koliko ima denarja. Drugi, tretji, četrti učenec pove, koliko stane blago. (V našem slučaju: 1 kg moke, 1 kg sladkorja, 1 kg kave). Peti, šesti, sedmi učenec izračuna, koliko stane zahtevana količina blaga. Osmi učenec sešteje posamezne zneske. Deveti učenec določi ostanek ali primanjkljaj denarja.

Pri večjih vsotah in takojšnji plači dovolimo 2% skonto. Pri morebitnem dolgu (ki ga pa dovolimo le v skrajni sili) pa zaračunimo takoj in če tudi le za par dni 4% obresti. V nekem slučaju je sodeloval tudi mešetar, ki pa je zahteval 10% provizije. Zelo zanimive in živahne postanejo kupčije manufakturnega blaga. Pri teh vajah spoznavajo učenci razne tkanine domačega in tujega izdelka, njih cene, trpežnost, uporabnost, odkod dobimo to blago, voznina, carina itd. Deklice določijo, koliko je treba blaga za posamezna oblačila. Zanimanje traja do konca računa. Dobri računarji nadaljujejo kupčije tudi v odmoru.

	RAZGLED.	
--	-----------------	--

A. SLOVSTVO.

Josip Brinar, Slovenska slovnica za osnovne šole. V treh stopnjah. V Ljubljani, 1921. Kr. zaloga šolskih knjig. 1. Vaje iz slovnice, pravopisa in spisja za nižji stopnjo. (Drugo predelano izdanie). Cena 1 din. 50 par. 2. Vaje iz slovnice, pravopisa in spisja za srednjo stopnjo. (Drugo predelano izdanie.) Cena 3.50 din.

S samimi takozvanimi »jezikovnimi vadnicami« se je sila težko, če ne nemogoče, naučiti kakega jezika do potrebne zavestnosti o njega pravilnosti, to je do trdnosti znanja. Trenotni uspehi samo vadniškega pouka so lahko prav frapantni, a morejo biti prav tako varljivi, ker so umerjeni le za ozek vežbalni krog; priti pa jim opasnost da odpovedo, brž ko bi jih

bilo treba prenesti na drug krog. — Tu pride na pomoč redni, umerjeni sestavni slovniški pouk, s stalnimi vzorci in s trdnimi pravili. Neoporečno pa je zopet, da se s samimi pravili tudi je nihče ni naučil kakega jezika. Učitelj združuj torej oboje, poučuj jezik v smeri vadnice in v smeri slovnice; kako si naj snov izbira in jo razporeja, to je njegova naloga, ki ni baš lahka. — Rokovod v tem oziru mu hoče biti v osnovnih šolah za slovenščino Brinarjeva »Slovenska slovnica«, koje prva dela sta izšla v 2. izdaji, kakor le zgoraj navedeno.

Načelno moramo tedaj Brinarjevo književno delo toplo pozdraviti, tem bolj, ker vsak večak ve, kako težko je zbrati in urediti snov, ki bi služila omenjenima svrhama. Sicer se razume, da se misleč

učitelj ne bo smel držati hlapčevsko knjige, ampak bo zasnoval svoj pouk po svoje in po zahtevah svojega razreda in svojih učencev; takisto ni dvoma, da bi bila zasnova knjige v celoti in v posameznostih možna drugače. Točko pa ugotavljam, da se je delo v glavnem posrečilo in so je v praksi, kolikor je meni znano, obneslo.

Ker želim v novih razmerah knjigami trajnosti in bi rad, da bi ta slovenski učbenik bil po možnosti popolen, navajam v naslednjem nekaj točk, v katerih bi se knjiga v bodoče izpravila in izpopolnila, ne da bi hotel s tem zmanjšati splošno pohvalo, ki jo delo zasluži.

Zaradi enostavnosti razvrščam opazke zaporedoma po straneh, oziroma vajah.

1. Nižja stopnja. — V berilu »Jesen« je jezikovno nepravilen dovršen glagol »Ptice... odlete v južne kraje«; v takem opisu mora stati ali nedovršen glagol ali pretekli čas. — 3. in 4. naloga: mehanično štetje stavkov kakega berila je brez vrednosti in izvedljivo le pri berilih, ki bi bila prav nalašč v to svrho sestavljena. Takisto more služiti štetje besed (5. in 6. naloga) le vaji v štetju kot takem. — Pravilo o zlogu (str. 6) se glasi: »Kadar izgovarjamo besedo, odpremo usta enkrat, dvakrat... večkrat. Ti deli besed so zlogi.« — Ako čitamo tam navedeni zgled: »Solnce zahaja za goro«, smo imeli usta — ves čas odprta, torej bi bil ves stavek le eden zlog! Pojem zloga se mora torej drugače razviti. — Str. 7. Črk se učenci ne bodo učili šele potem, ko so že čitali berila ter šteli odstavke. — »Slovenski jezik ima 25 črk«. Tako se ne sme reči: saj jezik sploh nimá črk. — Str. 10. Med lastnimi imeni se morajo vsekako še navesti dežele in otoki. — Med samci v živalstvu naj se ne navaja »konj«; tudi »jelen« in »zajec« nista izrazita samca. — 24. naloga: ni tako lahko najti 10 imen samcev v živalstvu kakor 10 imen moških oseb ali 10 stvarnih imen; tu je treba zahteve stopnjevati. Podobno velja o samicah: »mačka« in »ovca« nista izraziti samici. — 32. na-

loga: besedi starejšina in vojvoda bi se morali obravnavati posebe. — 37. naloga, Stavek »Stanovanje moramo zračiti« je za pretvorbo v dvojino premalo izrazit. — 45. naloga. »Drva« ni le samomnožinska beseda. — Str. 14. bolje je »kurje oči« (nego »kurja očesa«!). — Str. 15. Nerodno in nejasno je pravilo: »Ako pridevnik pojasnjuje kak samostalnik, sta pridevnik in samostalnik istega spola«. Pravilo bi se naj uravnalo po sorodnem na str. 16: »Pridevnik se ujema v številu s samostalnikom, h kateremu spada«. — Str. 16. Ponazoritev stopnjevanja (visok, višji, najvišji) v tisku je neresnična in nekam otročja, vsekako pa ne potrebna. — Str. 18. Dobro razvita je raba osebnih zaimek; čisto napačna pa je zahteva njih vstavitve v 65. nalogi, kjer bi se stavki glasili: »Petelin poje: on naznanja jutro. Kura kokodajsa: ona je znesla jajce. Psa lajata: ona vidita berača« itd. Edino prvi stavek (Petelin...) je za silo vzdržljiv; vsj ostali, tudi tisti, ki tu niso navedeni, so napačni. Glasiti bi se morali: Kura kokodajsa; znesla je jajce. Psa lajata: heraća vidita« itd. — 73. naloga. Zbrani so deloma pretežki (sestavljeni) glagoli; namesto »zablščati« jasneje »se (za)bliščati«. — Str. 22. Pisati kot nedoločni glagol bi se naj navedel v cellem stavku. — Str. 23. »V šoli«. V mladane vseh stavkih so osebni zaimeki odveč in napačni. Drugi odstavek bi se n. dr. naj glasil tako: »Učitelj nas je že dostikrat učil. Pazljivo smo ga poslušali. Izpraševal nas je. Glasno smo odgovarjali. Učitelj je stal pri tabli, mi smo sedeli v klopih.« — Str. 27. »S pomočjo končnic —cc, —ič, —ck (za moški spol)... tvorimo manjšalne samostalnike«; glasiti bi se moralo: »Od samostalnikov moškega spola tvorimo s končnicami...« — Str. 28. »Naučim se« se veže z roditeljskim, torej: »čigave pesmi smo se naučili«, ne pa »čigavo pesem«. — Str. 30. V sestavku »Ne mučij živali« se naj v stavku »Hudoben človek je gotovo.« besede razporedijo tako: »Gotovo je hudoben človek«, še boljši pa bi bil stavek tako: »Zares hudoben člo-

vek je...« — Str. 30. »Naznanjalni stavek«, bolje: »pripovedovalni«. — Str. 31. »Kuzek, prinesi mi iz vode palico«, ne pa: »... palico iz vode.« — Str. 31/32. Je sicer logično, da se začne s povedkom, praktično pa ni. Pomoznih glagolov je tukaj navedenih več, na str. 25 pa le eden; to mora priti v skladnost. Pri osebkcu se izhaja od glagolov, ki sami vsebujejo osebek in ga je treba šele besedno vstaviti; s tem se stvar otežkoči in prime na napačnem koncu. — Str. 33. Ni res, da »Določilo glagolskega osebka imenujemo osebkovo besedo«; kajti ta beseda ni nikako »določilo«. — Str. 35. Slovenski (nemški manj!) otroci sicer točno in lahko razločujejo »zvence« in »zme«, mehke in trde soglasnike; nobenema ne bo padlo na um, da bi zamenjal »ljubim« in »lupim«, »pije« in »bije«, »gadi« in »kadi« itd.; vendar so take vaje zanimive in koristne. — Str. 36. Tu se besede zapisujejo tako, kakor jih ljudstvo izgovarja. Take vaje so kočljive in poleg tega nezvedljive; vsak veščak ve, da se z našim črkopisom besede po izreki narečij sploh ne dajo zapisati. Takí posli naj bodo prepuščeni strokovnjakom jezikoslovcem; naši malčki pa se naj učijo knjižnega jezika in njegove nedialektne izreke; dovolj oprava imajo s tem! — Mimogrede naj še pripomnim, da pri izreki končnega l (nesel — »nesu«), v kateri gredo naša narečja silno narazen, Gorenjcu prav nič ne pomaga podaljšanje besede, ker on pravi tudi »nesva«, ne pa »nesla«. — Str. 38. Da se prva beseda v stavku piše z veliko začetnico, za to pač ni treba še le zdaj, na koncu knjige, posebne vaje; sicer za to sploh ni treba vaje. Isto velja o piki na koncu stavka.

V tipografskem oziru moramo odločno grajati neverjetno potrato papirja; čisto prazne so ne samo cele strani, ampak kar cel list. Cel list zavzema tudi pravilnik »Kr. šolske zaloge«; če že naredba mora biti natisnjena v celoti v vsaki knjigi (kar se naj čim prej odpravi!), naj se umesti in neočitno natisne tako, da

ne moti in ne podražuje knjige.

V 2. zvezku (srednja stopnja) je ta naredba natisnjena vsaj kar na 2. strani naslovnega lista.

Predvaje za spisje so dobre.

2. Srednja stopnja.

Str. 1. Ni enako lahko napisati 10 lastnosti ali 10 imen narodov, kakor n. pr. 10 oseb, živali i. dr. —

Str. 2. »Pastir pase pišče« — ali se ne bodo otroci smejali takemu pastirju? — »Barva klobuka je rjava«; pravilno: »Klobukova barva«. — »S klobukom pozdravljamo«; To se zgodi redkokdaj, n. pr. potniku, ki se odpelje z vlakom! (Tu se mora poiskati drugačen stavek.) —

Str. 3. »Nazadnjaški človek« — ta izraz je za to stopnjo previsok. — Str. 4. Ako je kmet kupil vola, ovna, zajca, goloba..., ne bom vprašal: »Koga je kupil!« — Pravilo o samostalnikih z mehkim debelom se nahaja šele

v 20. nalogi, faktični primeri za to pa, ki jih učenci ne morejo zadeti, že v nalogi 16 (hlapcem, stricem), v 17. (nožem) in 18. (mesečem). Pri pravilu se mora posebe naglasiti, da velja le za moško (in srednjo) sklanjo, ne pa za žensko. —

Naloga 23. Bolje je učiti, kdaj se rabi s (in ne z), ker je s pristen in pravilo enostavnejše. —

»Matl« in »hči« (str. 9) bi se naj sklanjali v vseh sklonih. — Str. 11. Pri srednji sklanji se morajo glede končaja »e« ločiti navadno (o-) debela od s-, t-, n-debel.

— Naloga 54. Če pišeš »živalca«, »lučca«, onda dobiš množniski rodilnik »živalec«, »lučec«, a ne: »živalice«, »lučice!« —

Naloga 67. Pridevnik se ujema s svojim samostalnikom ne le v »sklonu«, ampak tudi v spolu in številu. — Naloga 75 (str. 17). Ne drži pravilo, da pridevniki in deležniki (o deležnikih se doslej še ni bilo govorilo) na -č ali -en stopnjujejo z »bolj«; kajti

vesten, rešen imata n. pr. resnejši, vestnejši; za pridevnike, ki pomenijo barve, je izbran napačen zgled »bled«; saj »bled« ne pomeni barve, ampak le njeno kakovost, zato je čisto pravilno »bledejši«. — 80. naloga. (»Oče in otroci«).

Nepravilna sta zaimka v stavkih: »In on je dal sinu... opravilo« (pravilno: »In dal

Je sinu opravilo»: »in oni so veselo delali« (pravilno: »in veselo so delali«). — Str. 20. Pravilo »Povratnoosebni zaimsek vežemo včasih z glagoli, ki jih imenujemo povratne glagole«, ni logično, ker postanejo glagoli šele po pristopu povratnega zaimka povratni. (Ne glede na to pripominjam, kakor sem to že davno poudarjal pri raznih prilikah, da v naših slovnica kot »povratni« navedeni glagoli: *bati se*, *spominjati se*, *usmiliti se*, *ozirati se* l. dr. po bistvu niso povratni!). — 86. naloga. »O Vseh svetih se spominjamo naših (ne! pravilno: svojih!) rajnikov.« — 87. naloga...: »pišemo (pravilno: rabimo, stavimo) povratno - svojilni zaimsek«. — Str. 22. V pismih se tudi nagovorni zaimsek *Ti*, *Tvoj* piše z veliko začetnico. — »Vrnitev v domačijo«. V stavku: »Na oni strani...« se naj natisne *oni* razprto. — Str. 25./26. V slovensko slovnico spada slovenski način štetja, srbskohrvatskega se učimo pri srbskohrvatskem pouku; če ne, bomo otroke po nepotrebnem zbegali. — Str. 26. Tudi pred samostalniki more stati »eden«, ne samo »en«, n. pr.: »Eden delavec je premalo, dveh je treba.« — Str. 28. Vsebinsko slab je stavek: »Kdor preveč misli, ne stori veliko«; kajti nikoli se preveč ne misli! ne sme pa se preveč »pomisljati«. — Dovršnost in nedovršnost glagolov se najprej počitujne s sestavo nedovršnika: »plavati — priplavati«: zgled je premalo značilen, osobito v stavku »Luna priplava«. Izhajati bi se moralo od nese-stavljenih glagolov z isto ali različno osnovo (*streliti — streljati*, *skočiti — skakati*, *počiti — pokati*, *vreči — metati* itd.); med najboljše spada stavek: Človek obrača, Bog obrne (105. naloga). — 107. naloga. Ni res, da postane vsak nedovršnik po sestavi s predpono dovršen; n. pr. *nakupovati*, *prekapati*, *zabeleževati* l. dr. — Str. 29. »... in lahkega srca se poslovi« (pravilni besedni red: »in se lahkega srca poslovi«, ali »in se poslovi lahkega srca«. — Str. 31. »Glagole pišemo (ne! ampak rabimo) navadno brez osebnega zaim-

ka«. — Krajša oblika 3. osebe mn. se omejuje na str. 31, nje znanje pa se zahteva na str. 32, ne da bi bilo povedano, odkod naj učencem dohaja znanje. — Str. 33. Tu se uči, naj se pri pripovedovanju ne menjava s pripovednima časoma. Prav pa je baš nasprotno! Spis »Slive« je zato izgrešen, ker se tam rabi vseskozi enolični pretekli čas. Prav tako napačen je spis »Krošnjar«, kjer stoji vseskozi sedanji čas v domnevanem pomenu prihodnjika. Čisti prihodnji pomen imajo sami na sebi le maloštevilni glagoli (n. pr. *pojdem*), obično pa dovršniki le v logično stavkovni zvezi, osobito s prihodnjiškim glavnim stavkom. — 125. naloga. »Ko suha hruška se razcvete, takrat nazaj pridem« (spored besed bodi ta: »Ko se suha hruška razcvete, takrat pridem nazaj.« — 129. naloga. Tu so zgledi, kam naj se postavi glagol, ni pa pravila. — Str. 39. Ni novodila, kam naj se postavi vejica, ako stoji ogovorjena beseda v sredi stavka. — 143. naloga. Govori se o nedoločnih glagolih, navajajo pa se sami nedoločniki. — Str. 40. Če se obravnavajo deležniki metodično po težkoči, bi moral biti na prvem mestu opisovalni. Govori se le o tvorbi deležnika na -č; vsi drugi se prepuščajo nezavešnemu znanju otrok. — Naloga 151. Prav dobri so zgledi za trpno dobo. — Str. 44. Pravilno se glasi: »Pojdi cvetic (ne pa: cvetice!) nabirati«. — Str. 53. Ločila pri medmetu niso dovolj jasno določena, zlasti ni povedano, kako se je ravhati, ako je medmet v sredi stavka. Kadar »o« označuje le zvalnik, tedaj ne veljajo zahtevi pravila o medmetu; drugače pa je, če služi kot pravi medmet. — 170. naloga. (Besedotvorje). Zahteva se od učencev tvoritev dokaj različnih izpeljav, ki morejo motiti jezikovni čut. N. pr.: s pripono -ar bodo učenci pač brezhibno tvorili samostalnike moškega spola od besed: *drva*, *zlato*, *zid*, *knjiga*, *vol*, *pisati*, *tesati* itd.; tudi še od: *ovca*, *klobuk*; a nerazumno jim bo vrt — vrtnar. Podobno pri priponi -(i)ak, kjer stoji »grajščina« z očitno nalogo, da se iz nje tvori »grajščak«, kar le

seveda nemogoče. Isto je pri priponi **-ec**, kjer bi se naj od »Dolenjsko«, »pisati«, »plesati« itd. tvorili dotični moški samostalniki (vsekako »Dolenjec«, »pisec« in »plesalec«), iz katerih pa dobimo le: »Dolenjščec«, »pisec« ali »pisalec«, po poslednjem vzorcu: »plesec« in »plesalec«. Pri nalogi je torej treba zglede izbirati, primerno učenčevim zmožnostim. — 176. naloga. Iz našega besednega zaklada naj izgine nesrečna beseda »mirodvor«, napačna skovanka po nemškem »Friedhof«, kakor bi beseda pomenjala »dvor miru«, dočim v resnici ni nič drugega nego »ograjeno« (eingefriedet) prostor. — Str. 62. Ni neoporečno pravilo: Pri velelniku stoji osebкова beseda v zvalniku«. Zvalniki vobče niso nič drugega nego povedki, stoječi izven stavkovega sklada. To je koj jasno iz zgledeov na str. 63, n. pr.: »Kje si bil, potepuh? Veličastna si, priroda«. Da zvalnik tudi pri velelniku ni kar tako osebкова beseda, je posebno jasno razvidno iz slučajev, kadar je zvalnik druga oseba, kakor je glagolova; n. pr. »Ti, pojdiva domov!« Kako naj bi bil »ti« osebкова beseda k »pojdiva«? Najbolje je, da se z otroki ne spuščamo v razlago zvalniškega problema. — Str. 75. stoji zapisano: »V odmorih naj glasno ne razgrajajo« (kakor bi mogli tiho razgrajati!). — Str. 77. Ozir na »lehko« ali »težko« izgovarjavo ne pomaga nič, ker je vse odvisno od spretnosti in volje. V naših slovnica, žal, doslej nimamo primernih pravil o razzlogovanju; treba jih bo nanovo ustanoviti v kar najprprostejši obliki. — Str. 67. Netočno je pravilo: »V nikalnih stavkih stoji predmet v rodilniku namesto v tožilniku«. Saj more stati tudi v trdilnem stavku predmet v rodilniku; nadalje imamo v vseh stavkih predmete v dajalniku itd.

Velike začetnice. Str. 78. Gorenjec, Notranjec, nista imeni narodov! Kako se naj piše Ljubljančan, Kranjec (kot deželan in meščan), Celjan? — Malo pozen je na tem mestu otročji poziv: »Pazite, s kako začetnico pišemo prvo besedo v stavku!« — Str. 78/79. »Pridev-

nike, narejene iz osebnih (poosebljenih) lastnih imen pišemo z veliko začetnico« ne bomo razumeli, zakaj naj pišemo: »Zvonov«; kajti »Zvon« ni ne prava oseba niti poosebljenka. Ako nadalje vse ostale pridevnike naj pišemo z malo začetnico, potem moramo pisati ljubljansko polje kakor ljubljansko z elje. — Str. 79. Pri lastnih imenih, ki sestojijo iz dveh in več besed (izraz »zložen« ni dober, ker bi izmed vseh tam navedenih spadal tja le Slovenjgradec!), se je g. pisatelj ravnal — in za zdaj drugače ni mogel — po bivših Levčevih pravilih, namreč z ozirom na to, je li druga beseda sama zase lastno ali pa občno ime. Že pred leti sem dokazal, da je to pravilo nevdržljivo, ker vede do silnih nejasnosti in nasprotij; same zase so n. pr. besede otok, loka, nedelja pravtako občna imena kakor n. pr. grad, potok, draga, gora, in vendar se piše Veliki Otok, Škofja Loka, Velika Nedelja, pa: Gornji grad, Volčji potok, Črna draga, Kranjska gora (dasl to niso: gradi, potoki, drage, gore, ampak nasebine, trgi in vasi). Dokler torej nimamo drugačnega boljšega pravila, je doslednost nemogoča. — Knjiga tudi ni dosledna svojemu pravilu, da se pišejo z veliko začetnico »Bog in imena cerkvenih praznikov«, zlasti ker ni rečeno, ali se pišejo z veliko vsi deli ali le prvi. Pisano je: »Velika noč«, pa (str. 88) »cvetna nedelja«; »sv. Trije kralji« pa: »mala Maša«, »Rešnje Telo (oboje z veliko), Srce Marijino (ni ne Bog ne praznik!); na str. 89: Novo leto (ali naj ne pišemo za to tudi Pust, Pepelnična sreda?). Zdi se mi, da bi ta odstavek bilo bolje uvrstiti med »označbe spoštovanja«. (Str. 49, 5).

Spisje je dobro zasnovano. Odklanjati moramo le naloge: »Pri nas smo klali« kot protisrčno in (str. 89) »Napišite to pismo na pamet« — kot goli formalizem. V stavku: »Kako se mi v novem razredu dopade« naj se nemizem »se dopade« (gefallen) nadomesti s slovensko besedo. — Str. 90/91. S ponatisom dopisnice in naslova na pismo menda ni treba tratiti papirja; v šolo se prinese pravi izvornik. Dobro je, da je v knjigi ohranjen lep iz-

raz »dopisnica«, namesto uradne tujke »dopisna karta«.

Te besede naj služijo mislečim učiteljem in preudarjanje pri vestni rabi te dobre učne knjige.

Dr. Jos. Tominšek.

Čitanka za mešč. šole, II. del, sestavił Josip Brinar, založila kr. zaloga šolskih knjig, Ljubljana 1921, str. 238, cena broš. K 30.50, vez. K 33. — S to knjigo se je izpolnila zopet ena izmed — žal — številnih vrzeli v zbirki učnih knjig za meščanske šole. S tega vidika jo je treba iskreno pozdravljati. Razdelitev čtiva je ostala kot v I. delu; s tem je knjiga ohranila značaj slovstvene čitanke. V stvarnem oziru je pripomniti, da se nahajajo nekateri sestavki, že v čitankah za ljudske šole, n. pr.: Peter Klepec, Turki na Slevici, Pod vaško lipo (ta vsaj deloma). Po mojem mnenju je knjiga zaraditega za učenca nekoliko manj zanimiva. Odlomek iz »Veronike Deseniške«, ki naj reprezentira dramatsko pesništvo, je brezdvomno premajhen. Povrh še nosi napis »Peto dejanje«, pa ne obsega niti treh strani. Sploh: ali ni bilo najti kaj boljšega, v istini dramatskega? Kaj pa Tugomer? Morda pa ne spada v zgodovinski okvir te druge čitanke? — Tudi mi ni jasno, zakaj je g. Br. poslovenil (morda ne sami) poanto v Erjavčevi »Pravdi o rakovih nogah«, spisano prvotno gotovo v znanu pokvarjeni nemščini. Iz lastne izkušnje vem, da je tudi med učenci, ki niso bili nemščine bog ve kako zmožni, vselej izzvala pristrčen smeh. Sedanja oblika ne bo tako učinkovala. Pravopis sicer ni več tako pester in raznolik kakor v I. delu, toda enoten še ni. Tiskovnih pomot je nebroj, več nepopravljenih kot popravljenih, ki hudo motijo. Papir je boljši ko v I. delu, samo tisk je mestoma prav nejasen. Želeti je samo, da izide kmalu — vsaj do začetka šolskega leta 1922./23. tudi III. del, obenem z Zgodovino in Zemljepisom. Človek se često vprašuje kaj je krivo, da je produkcija prepotrebniš šolskih knjig tako počasna. Razen na tiskarnah leži po mojem mnenju krivda v aprobacijskem postopanju, ki mo-

ra biti silno dolgotrajno. O tem bo menda treba izpregovoriti kako besedo posebej.

—t.

Prva srbska ali hrvatska čitanka, v Ljubljani 1921. Priredili Iv. Lèsica, P. Lorkoršek in dr. R. Mole. 8° st. 117 c. 6 d. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. — Prvi del.

Ova se čitanka stvarno deli na dva dela: na bukvarski i čitanaški. S obzirom na izvesne razlike u dijalektu i pravopisu to je dobro učinjeno. Ali se mi zbog skromnog obima ovog prikaza moramo ograničiti na neke napomene, koje će korisno poslužiti gg. sastavljačima, kad se bude izdavalo drugo izdanje.

Sami sastavljači moraju biti načisto sa kakvim jezikom srpsko-hrvatskim moraju upoznati slovenačku decu. Mi smo mišljenja: samo sa književnim. Provincijalizmi u ovom slučaju moraju otpasti, a naočito turcizmi. Bukvarski deo je pomešao dosta nezgodno t. zv. književni beogradski i zagrebački stil. Iz te mešavine izašlo je nešto novo, a tome novom sastavljači daju ime: srpsko-hrvatski jezik. Ovo je posao duže diskusije. Samo se mora naročito podvući to, da su sastavljači morali uzeti čist, kristalni književni jezik. Oni u tom pravcu nisu mogli biti dosledni, a to je neplodna potreba, inače se posao ne će povoljno završiti. Pored ovoga su neke misli i izreke doslovno navodenje po narodnem govoru i to u pokrajinama, a neke su prevedene — da se tako izrazimo, na pravi književni govor. Rukopisna slova ćirilićom ć, d, s (velika) ne odgovaraju stvarnom pisanju u nas. Ona su izveštačena. Provincijalizmi se u II. izd. moraju potpuno izbaciti, naročito oni manje poznati, ili gde postoje poznatiji.

Čitanaški deo je, meni izgleda, rađen s manjim poznavanjem srp.-hrv. dečje književnosti. Nekolike srpske i hrvatske čitanke nisu dovoljne, kao literatura za ovakav posao. Tu je potrebno i dublje poznavanje i veća upotreba i narodne literature. Pored ovoga je za žaljenje što gg. sastavljači nisu imali na umu estetičko merilo, nego samo merilo moralisanja. Psihološki

je svakojako dokazano, da prazno moralisanje ne znači i vaspitavanje za više ciljeve. Sastavi su bez potpisa, te bi značilo, da su to sastavi samih sastavljača. Ali koji je čiji? opet se ne vidi. Mana mnogih sastavljača čitanki — u tom pogledu i ovde se uvukla. Želeti je, da se ovo više ne ponavlja, inače ćemo biti primorani da ovu čitanku smatramo kao plagijat ovog tria. Mi se možemo samo da čudimo što pored tolikih umetničkih sastava ulaze često veoma slabi. Jedna napomena. »Boj na Kosovu« je netačno prikazao samu bitku kosovsku. Nova istoriska ispravljavanja govore suprotno. Novi pisci istorije za osnovne škole u Srbiji ne unose više tu narodnu legendu. Ona ni ovde ništa ne kazuje.

Deca su veseo narod i dosledno tome u čitanku je trebalo unositi što više veseljih sastava.

Ali pored svih ovih mana, čitanka ne sprovodi potpuno dosledno misao jedinstva između dece Srbo-Hrvata i dece Slovenaca, a to je najvažnije. To je suština svih sadašnjih čitanaka sastavljenih za decu srpsko-hrvatsko-slovenačku.

Mi želimo, da II. izd. ove čitanke bude ne zadovoljavajuć, već odlično.

Mil. R. Majstorović.

Vlaška — Mladenovac (Srbija).

Fizika za više razrede srednjih škol. Pisal Jožef Reissner, profesor v Ljubljani. Druga, izpremenjena izdaja. Cena vezani knjigi 36 dinarjev. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1921.

Pred osmimi leti, je izšla Reissnerjeva Fizika v prvi izdaji. Bili smo je veseli, ker je obilo pomogla, da si je na naših tleh priborila materinščina pot v više razrede srednjih škol. A danes stopa že v drugi izdaji, v lepši in popolnejši obliki svobodno pred naše srednješolsko dijaštvo in omikano občinstvo. Le primerjajmo prvo z drugo izdajo in moramo čutiti — rast naše kulture, znanstvene in vzgojne!

Ni to zgolj znanstvena, sistematska učna knjiga za fiziko! Pisatelj je umel spretno zbirati iz obilice snovi, metodično razporediti in skrbno razčleniti. Učitelju bo ob tej knjigi prihranjen mnogi trud za raz-

mišljanje, s čim naj začne, kako naj nadaljuje in uporablja snov, da si jo mladina čim bolj že v šoli prilasti. Ni baš lahka naloga za učitelja, prirodoslovno snov podati v taki obliki in razporedbi, da jo mladina ponese domov kot svojo stalno lastnino ter jo doma le obnavlja in utrjuje iz lastnega nagiba v lastnem interesu! Z vsjo pravico smemo zatrditi, da je knjiga uspela tudi v metodičnem smislu.

Že kar v Uvodu je izpustil, kakor se to že v raznih učnih knjigah najde, vse naštevanje raznih splošnih lastnosti teles, ter se omeji le na označbo trojne skupnosti, kar je metodično popolnoma pravilno. Zato si je pa pisatelj utrl s primernimi opazkami o opazovanju in polzkusih pot do prirode, predmeta prirodoznanstva. Opredeli fiziko ter jo razdeli v znane dele mehanike, nauka o toploti, magnetike, elektrike, akustike in optike, vmes med toploto in magnetiko pa vrine nauk o astronomiji. H koncu pa prida zgodovinski obris fizike do današnjih dni, izborne računske naloge, pregled običajnih merskih enot, stvarno kazalo in izreko tujih lastnih imen. Največjo izpremembo proti prvi izdaji kaže mehanika, katera je skoro docela na novo predelana, pregledno in z mnogimi napisi opremljena. Gilanje najprej opiše toronomično potem pa dinamično razložil. Nato sledi uporaba v metih, v gibanju po strmini itd. Stroji kot uporaba nauke o silah je strnil v eno skupno celoto, kar je bilo v prvi izdaji raztrgano. Hidromehanika je dobila lep prirastek o površinski energiji in koloidih, za poznejše biologe in medicince priljubljeno snov. In tako se je nadalje v vsakem delu fizike snov obličila prikladno z napredovanjem fizikalne znanosti. Posebno so izginile razne tiskovne napake iz prve izdaje, ki gotovo šolski knjigi niso bile v čast. Pisatelj pa se je tudi okoristil z vneto vseh ob priliki kritikanja njegove prve izdaje nasvetovanih pripomb. Morda je šel v tem oziru celo predaleč, ko n. pr. poda tehnično natančen popis priprege ali relais-ja. 422 lepih slik s spektralno karto jako dobro ponazoruje tekst.

Knjiga je seve namenjena v prvi vrsti srednješolski mladini kot naučna knjiga, a tudi učiteljem teh šol kot učna knjiga. Prepričani smo, da oba dela zadovolji. A tudi ljudskošolski učitelj, ki naj mladini poda iz prirodoslovja, kar je za njo »najrazumljivoše ter znanja najvrednejše« bo segel po njej, dasi ne bo slepo sledil paragrafu za paragrafom. Saj tega niti srednješolskemu učitelju ni priporočati, da bi ves pouk kakor na molekulo odmotaval. S primernim izborom tvarine bo ljudskošolski učitelj pre dvsem upošteval kvalitativno (kakovostno) stran prirodnih pojavov. Zato jo smemo v tem oziru priporočati tudi ljudskošolskim učiteljem, zlasti še učiteljem na meščanskih šolah, ker učitelj mora več znati, kakor sme v šoli — rabiti. Mimogrede omenim, da je del o astronomiji izšel v posebnem natisu.

Simon Dolar.

B. ČASOPISNI VPOGLED.

I. Znanstveni in pedagoški članki.

L' alimentation à l' école, (Prehrana v šoli) (L'Ed.). Dva profesorja medicinske fakultete razpravljata v zelo temeljitim članku o prehrani učencev in učenk in povdarjata njeno veliko važnost za telesni deloma tudi duševni razvoj otrok. »Najvažnejše je,« končava članek, »pustiti otrokom jesti, dokler jim tekne in utešiti znano »šolarsko lakoto«, pri tem pa ne pozabiti na zakone fiziologije; če bi bili otroci bolje poučeni, bi bili gotovo tudi bolj vzdržljivi.«

Heinrich Jacoby: Grundlagen einer allgemeinen Musikerziehung. (N. Erz. 5, 6, 7/1921.). Uspehi sedanjega postopanja pri glasbenem pouku so tako malenkostni, da že ta pojav sam sili k sklepu, da sedanje učno postopanje ni pravilno. Ni pa umestno, dodati k mnogim obstoječim metodam glasbenega pouka še druge, temveč gre za to, da postavimo glasbeni vzgoji čisto nov smoter, ji damo novo vsebino! Glasbena vzgoja naj da človeški ustvarjalni sili novo orodje v roke. — Razločevati moramo med glasbe-

nim in pevskim poukom ter vzgojo glasbenega čuta. Dočim strmita prvi panogi za tem, da zbudita v gojencu dispozicijo za dobro reprodukcijo, je naloga prave glasbene vzgoje, da zbudi v gojencu glasbeni čut, razumevanje glasbe in končno dispozicijo za samostojno glasbeno udejstvovanje. V naših šolah se goji skoro izključno samo prvo dvoje. Usodni pogrešek se napravi že pri detetu: mati mu ne pusti, da poje »po svoje«, temveč mu takoj vsili umetne melodije, torej — sili ga k reprodukciji tujih tonov. To zatiranje spontanega izražanja provzroča pri otroku »muzikalne ovire« (Hemmungen), ki postanejo lahko usodne za njega glasbeni napredek sploh. Ne samo dopuščati, temveč gojiti je treba spontano glasbeno izražanje. Isti nesmisel je, pričeti glasbeni pouk z učenjem not in igranjem po notah. Tu deluje predvsem vid, spomin in mišičevje, najmanj pa uho. Tako se ne more razvijati glasbeni čut. Stremljenja gredo večinoma za izpopolnjevanjem formalnega tehničnega. Napačno! Navajati moramo gojenca, da zna prisluškovati temu, kar nastaja v njem, da zna glasbeno izražati čustva in misli. — Pisec zahteva temeljito reformo glasbenega pouka po principu samodelavnosti, kakor je že prodril v drugih panogah. Ustvarjati moramo glasbene situacije: nehamo n. pr. z melodijo tik pred koncem, bo otrok dodal konec sam; v njem obstoja v podzavesti smisel za ritem, melodijo in harmonijo; spozna tudi menjanje tonik; istotako ima smisel za naponski, oz. odponski učinek različnih akordov. Fenomen oktave n. pr. mu spravimo v zavest najlažje, če mu zasviramo nad ali pod njegovim glasovnim obsegom; nevede zapoje oktavo. Z notami treba seznaniti gojenca šele, ko smo jim razvili zmožnost, da zbujaajo zvočne predstave. H glasbilom smemo poseči šele, ko je glasbeni čut dovolj razvit. Gosli pridejo v poštev pred glasovljenjem, ker je melodični izraz navadnejši in lažji od akordičnega.

Henny Schumacher: Frauenbildung - Menschenbildung. (N. Erz. 10./1911.) Rousseau — sicer za svojo

dobo revolucionar — smatra za ideal žene, da se v vsem podvrže možu, tudi v mišljenju. Vendar je svet po Rousseau-u znatno napredoval: klic po enakovrednosti slojev se je raztegnil tudi na enakovrednost obeh spolov. Naloga vzgojiteljev je, zbuditi v deklicah zavest, da je njihov spol moškemu enakovreden. Kakor dečki, imajo pravico tudi deklice, da se gradi vzgoja na njihovo dispozicijo, tako glede mišljenja kakor tudi čustvovanja. Ženska trpi pod karakteristično napako, da stavi osebo nad stvarnost. Treba je torej tudi pri deklicah delovnega pouka, kjer ima priliko, da ustvarja, da si vežba duha. Ženska visi preveč na tradiciji: ne presoja samostojno, kritično. Kot otrok je bila tudi ona revolucionarna, v iskanju neustrašna, toda šola in dom sta ji zatrla vzlet. Večevkovna odvisnost od moža ji je vtisnila nagljenje k neodkritosrčnosti. Najhuje pa je, da se ženska tega ne zaveda: strahopetnost imenuje žensko popustljivost, suženjstvo prosto podrejenost, nesmiselnost in nestvarnost žensko pohlevnost. Stari se ne dajo več odrešiti, pomagati pa moramo mladini.

Ilse Müller - Oestreich: Erziehung zur Hausfrau. (N. Erz. 10./1921.) — Novi nemški šolski zakon sicer priznava upravičenost potrebe, da se pripravijo dekleta za svoj bodoči gospodinjski in materinski poklic, način izvedbe pa je skrajno pomanjkljiv. Določenih mu je le nekaj ur v šoloobvezni dobi. Ta pouk treba na vsak način pomakniti v zrelejšo dobo, da najde večje razumevanje ter da se mu lahko posveti z večjo intenzivnostjo. Predlaga, da se raztegne šoloobvezna doba na 16. leto; zadnji dve leti bi bili posvečeni samo gornjemu namenu; pouk bi bil seveda praktičen in teoretičen. Mnogi se zavzemajo za uvedbo »obveznega službenega leta« (Pflichtdienstjahr), kjer bi morale vsako dekle odslužiti eno leto pri tuj družini. Obetajo si s to izvedbo korist za dekleta, a tudi odpomoč v pomanjkanju poslov. Toda ta uredba bi zdaleč ne zadostila potrebam bodočih gospodinj in mater.

II. Iz šolskega dela.

V članku L'art à l'École (umetnost v šoli), (L'Ed.) nadaljuje Gaston Quénioux svoje misli in postavlja kot smoter: »Vzbuditi v otroku ljubezen do narave in do umetnosti, narediti šolo prijetnejšo, pomagati pri oblikovanju okusa in pri razvoju moralne in socialne vzgoje mladine.« Najvažnejši pripomočki pri tem so po njegovem naziranju: »Vnanje in notranje oplešanje šolskih prostorov, uvajanje otroka v lepoto linij, barv, oblek, gibanj in glasov.«

Mathematische Unterrichtserfahrungen an der Begabtenerschule des Köllnischen Gymnasiums. (Jacques Rabau.) Da odgovori mnogim nasprotnikom šole za nadarjene, se je odločil Rabau priobčevati od časa do časa male izvlečke šolskih slik iz svoje prakse. Poučuje v razredu za nadarjene in tudi v normalnih razredih in zato tem lepše slika razliko, ki vlada med imenovanimi normalnimi in takozvanimi nadarjenostnimi razredi. Pri nadarjenih obdela v istem času še enkrat toliko snovi in učenci mu povečini vsi izvrstno slede. Ko je uvidel, kako hitro doseže z njimi lahko učal cilj si je začel vedno pogumneje dovoljevati eksperimentiranje z njimi. Pustil jim je, da so izvajali čisto sami težke geometrične stavke in reševali brez navodil težke naloge v fiziki in algebri. Sledili so mu vsi razen enega in reševali vse naloge brezhibno. Poizkušal je doseči podobne rezultate tudi v razredu normalnih, a pri njih ni dosegel ničesar. Manjkalo jim je intuitivete, to je nazornosti in asociacije, da bi bili tako produktivno delavni kakor nadarjenci. Evo par zgledov: Narisal je pravokoten trikotnik na tablo in učenci so mu formulirali stavek o višini in z lahkoto tudi verificirali znani katetni stavek. Stavil jim je vprašanja, katerih odgovori stoji v oklepajih: 1. Koliko pravokotnih trikotnikov je na naši podobi? (Tri.) 2. Kaj spoznamo pri vseh teh treh trikotnikih? (Da so si vsi enaki.) 3. Kateri od teh trikotnikov nima za naš interesa? (A, B, C.) 4. Zakaj? (Višina v njem ni stranica.) 5. Kaj

vemo o stranicah obeh delnih trikotnikov? (So proporcijonirane.) 6. Koliko proporcij moremo torej napraviti? (Tri.) 7. Katero lastnost mora imeti proporcija, ki jo hočemo nastaviti? (Mora imeti C D za proporcionalno.) 8. Katero od treh proporcij moramo torej zdaj nastaviti? (A D : C D — C D : D B; da je nepripravno A C : C D — B C : B D seveda spoznajo takoj.) 9. Kateri stavek nam izraža ta proporcija? (Formuliranje višinskega stavka.) Pri normalnih je moral na dolgo in široko razlagati, sami mu niso mogli izvajati ničesar. S to metodo lastnega proizvajanja so učenci dobili ljubezen do matematike in so se kosali med seboj v hitrejšem reševanju in izvaianju. Vsak teden ima Rabau uveden en prirodoslovni diskuzijski popoldan. Udeležujejo se ga učenci normalnih in nadarjenostnih razredov. — Pri priložnosti stavi vprašanje o komplicirani zvezi električnega toka. Učenci iz normalnih razredov so se že učili o elektriki, a oni iz razreda nadarjenih še niso predelali snovi. Razložil jim je na kratko, zakaj se gre in dal glavne podatke. Lotilo se je naloge 5 učencev, 3 nadarjenih in 2 regularna. Ta dva sta po preteku četrt ure pustila nalogo v nemar, ker je nista mogla rešiti. Trije nadarjeni pa so vsi rešili nalogo, eden od njih celo v 5 minutah, a drugi si je sestavil celo svojo posebno pravico za vezanje in menjavo toka. — Obravnavali so pojmi logaritima kot eksponent in kot posebno priporočljivo uporabo baze 10. Nato je napravil Rabau eksperiment, kakor sam pravi vratolomen, naj mu rešijo enačbo: $19 = 65$. Po nekaj minutah splošnega molka se že oglasi eden učencev in napiše na tablo:

$$\begin{aligned}
 19x &= 65 \\
 (10y)x &= 65 \\
 10xy &= 65 \\
 10xy &= 10z \\
 xy &= z \\
 x &= \frac{z}{y} \\
 x &= \frac{\log 65}{\log 19}
 \end{aligned}$$

Takih primerov se da naštetih seveda celo vrsto.

III. Iz zgodovine vzgoje in šolstva.

Théodore Flournoy, -854 do 1920 (L' Ed.), profesor psihologije na univerzi v Ženevi. Članek je posvečen spominu celikega psihologa, ki je združeval v sebi dve redki čednosti: znanstveni duh in življenje. Njegova najvažnejša dela: *Métaphysique et psychologie — Le genie religieux — Esprits et Médiums — i. dr.*

IV. Iz šolske organizacije.

(Nekaj iz Nemčije.)

V članku *Choses d'Allemagne* (L' Ed.) piše poročevalec, da so najvažnejša vprašanja na šolskem polju sodobne Nemčije:

1. Enotna šola.
2. Odnosaji med cerkvijo in šolo ter verski pouk.
3. Ženska vzgoja in dostop omoženih žensk k izvrševanju vzgojnega poklica.
4. Ljudska vseučilišča.
5. Dostop vseh k višjim službam, temu odgovarjajoč ustanovitev šol za bolj nadarjene.
6. Reforma učiteljske izobrazbe.

Obravnava je poedine točke navaja program bodočega nemškega pedagogija, ki bo imel značaj visoke šole. Študijska doba bi trajala 2 leti (4 semestre). Predavali bi se sledeči najvažnejši predmeti:

Mladinoslovje obenem s pedagoško patologijo. Teorija in praksa.

Teorija vzgoje.

Teorija pouka.

Šolska higijena.

Šolska uprava.

Zgodovina pedagogike.

Pedagoško čtivo.

Hospitacije — vaje v kakih šolah itd.

Poročevalec priporoča Francozom, da si pogledajo v času, ko se tudi pri njih proučava vprašanje reforme učiteljskega (L' école normale), slična prizadevanja v tujini, če že ne v Nemčiji, pa vsaj v Švici, kjer obstoja v Ženevi taka pedagoška vl-

soka šola (L' Institut J. J. Rousseau). Ecole des Sciences de l' Education). Članek končava s vprašanjem: Ali ne govoré onstran Rene o »pedagoški internaciji«, ki bi bila edina zmožna združiti narode in dati pravo osnovo Zvezi narodov?

C. TO IN ONO.

František Drtina, znani češki vzgojslovni znanstvenik, je obhajal pred kratkim šestdesetletnico svojega rojstva. Drtina je bil rojen 3. oktobra 1851. leta v Hužošini v samotni povlčanski lesov. Po svojih studijah klasični filolog je po večih manjših znanstvenih spisih stopil v javnost prvič z večjim spisom l. 1890 pod naslovom »Třídění jevů duševních v řecke filosofii«. To delo je odšlo Drtinu vrata na vseučilišče ter mu dalo ime v znanstvenem svetu. Dve leti nato je že bil z Masarykom souredník pri prof. Kaizlovem znanstvenem mesečniku »Athenea«, v še tesnejšem skupnem delu z Masarykom pa ga najdemo naslednje leto pri novoustanovljeni reviji »Naše doba«. Masaryk in Hostinský sta napotila Drtina, da se je jel specialno baviti s pedagogiko in l. 1898. je po smrti Gustava Lindnerja prevzel na praški univerzi stolec pedagogike. Tu se Drtina ni omejil le na pedagoška predavanja za kandidate srednješolskega učiteljstva, nego je začel v reorganizaciji pedagogike delati na globino in širino ter si je privzel za to sodelavca prof. dr. O. Kádnerja. Svoj ideal pedagoga je našel v Komenskem in v njegovem imenu se je postavil na čelo učiteljski reviji »Pedagogické Rozhledy«, ki jih izdava »Dědictví Komenského«. Da pokaže češkemu učiteljstvu klasično pedagoško slovo, je začel urejevati in izdajati »Knihoznu pedagogických klasičů« in priobčil v njej vzorni izbor najlepših pedagoških del zadnjih treh stoletij. Kot vzgojitelj in učitelj je nastopal Drtina tudi v svojem političnem življenju in njegov kulturni in šolski program je realističen in demokratski.

Gotovo je, da po prevratu mlada administrativa čehoslovaške republike ni mogla pogrešati take moči kakor je Drtina. Sam se je postavil v njeno službo, zapustil svoje mesto na vseučilišču ter je nastopil poleg prvega čehoslovaškega posvetnega ministra Q. Habrmana kot prvi strokovni uradnik na čelo najvišjega šolskega urada. Reforme čehoslovaškega šolstva so Drtinovo delo; poročila govore, da dejanski položaj še ovira marsikatero njihovo izvršitev. Drtina pa je v po-

slednjem času zapustil ministrsko pisarno in se vrnil, da deluje za udeleževanje svojih reform na Karlovi univerzi.

—č.

Poseben šolski zakon za meščanske šole. Naši dnevni listi so prinesli vest, da se izdeluje v ministrstvu prosvete poseben šolski zakon za meščanske šole, in videti je, da ta vest odgovarja resnici. Zadeva se je razpravljala tudi o priliki letošnje skurščine UJU v Zagrebu in sicer v odsoju za sestavo zakonskega načrta narodnih šol. Pri tej razpravi so se čuli stvarni glasovi za tak posebni zakon in proti njemu in končno se je sklenilo, nastopiti pred skupščino za enotni zakon vseh narodnih šol, kj so: zabavišča, osnovne, nadaljevalne in meščanske šole. Ker sem bil v tem odseku tudi sam oproti občuti v zakonu v narodnih šolah, naj povem tozadevno svoje naziranje, ne da bi hotel s tem izzivati kako diskusijo v »Potopniku«.

Odkar se bavim s proučevanjem šolskih zakonov, sem stal na stališču, da dokumentiraj notranjo enotnost šolstva enoten okvirni šolski zakon za vse šolske kategorije, njihovo delo v posebni smeri pa naj vnačujejo gotove smernice. Ta enotni okvirni zakon naj bi obsegal tako osnovno, kakor srednje šolstvo. Kakor kažejo znamenja, se tudi pri nas stvarno razpravlja o enotni nižji srednji šoli, bifurkacija se določa za njene višje razrede. Tako enotno nižjo srednjo šolo more ustvariti seveda le enotni srednješolski zakon, kajti potrata energije bi bila, ako bi se hotel prirejati zaradi bifurkacije v višjih razredih, tedaj zaradi poznejše specijalizirane priprave na znanstveno delo, poseben zakon za vsako kategorijo, ki nastane šele po enotnem temelju.

Isto načelo mora še v večji meri veljati za vse prej omenjeno narodno šolstvo. Kajti v delu meščanske šole smemo zreti le poglobitev osnove za praktično življenje, le priliko za one bolj nadarjene, ki se hočejo že v mladosti posvetiti temeljitejši pripravi za praktično in ne znanstveno se udeležujoče življenje. Meščanska šola podaja višjo občo izobrazbo za preproste sloje naroda, in kolikor je v njej strokovnega pouka, služi le obči izobrazbi kakor osnovna šola. Vrhovni smoter imata tedaj osnovna in meščanska šola skupen, razlikuje se le pot do tega vrhovnega smotra. Pravtako imata — po sedanjem zakonskem načrtu določena »višja osnovna« t. j. 4 zadnji letniki osnovne — in meščanska šola temelj skupen: prvi 4 letniki osnovne šole. Ali je ob tej skupnosti potreben in koristen posebni okvirni zakon za vsak tip? Rekel bi, da se s posebnim

zakonom; s katerim hoče kazati meščanska šola nekaj svoj poseben značaj, ta oddaljuje od svojega smotra, in pri razpravi v omenjenem odseku sem pritržil gu. Radovanoviču, ki je zaklical: »S posebnim zakonom meščansko šolo ubijete!« Bati se je namreč, da postane meščanska šola izven okvira zakona v narodnih šolah nekaj zavod s svojim posebnim smotrom, s svojo posebno ureditvijo, s svojimi, od drugega šolstva ločenimi svojstvi, kar pa težko, da bi bilo v prid njenemu razvoju kot šoli, ki vendarle mora služiti večini naroda in ne le izbranemu % intelektualnih znanstvenikov.

Gotovo pa je, da mora dobiti meščanska šola v okviru zakona v narodnih šolah svoje posebno poglavje, ki ji določa njeno posebno pot; a ta pot mora biti začrtana v isti ravnini kakor je začrtana pot osnovne šole; biti mora širša in nuditi več prilik za poglobitev in razširjanje obzorja; odgovarjajoč višji intelektualnosti učencev mora biti delo na tredi poti temeljitejše v osnovni izobrazbi. Srednja šola mora reklamirati zase le pripravo na znanstveno delo in delo v znanstvenih poklicih in v tem mora stremiti srednja šola navzgor, narodno šolstvo pa mora zreti svoj najvišji cilj v osnovnem izobraževanju širokih narodnih slojev; kar gre v smeri praktične izobrazbe više, pripada strokovnim šolam, kar pa meščanska šola ni.

Poleg stvarnega stališča pa pravtjo, da se zahteva za meščanske šole posebni zakon tudi zato, da se z njim ustreže posebnim pravicam učiteljstvu; ker je stvar drugačnega značaja kakor jih razpravljajo »Popotnik«, omenim le, da se mi pot ne zdi posebno pravilna, ker mora vse učiteljstvo gledati, da najde svoje mesto v službeni pragmatiki državnih nameščencev.

P. Flerč.

Lažljivi pregovori. 1. Nove metle dobro pometajo. Ta pregovor se rabi, če pride nov človek na kako mesto in hoče vse preobrniti, n. pr. nov predstojnik v urad, nov župan na čelo občine. In vendar ta pregovor ni resničen. Vsaka gospodinja ve, da nova metla ne pometa dobro, temveč dušča prah in smeti med svojimi vejicami. Šele potem, ko se je nekoliko izrabila in izenačila, pometa dobro in čisto. Tako je tudi z novimi ljudmi v raznih razmerah. Od početka marsikaj spregledajo in napačno ukrenejo. Šele, ko so se vživeli v svoj novi delokrog, postanejo res »dobre metle«. Nikdar ne pozabim nekega predstojnika, starega, v življenju izkušnega moža, ki je prišel k nam. Pri pozdravu nam je rekel približno sledeče: »Glede Vaše službe Vam ne vem nič povedati. Vi poznate svoje delo. Delajte tako,

kakor ste delali dosedaj. Če je bilo dosedaj dobro, bo tudi še zanprej. Jaz se moram najprej vživeti in opazovati, potem šele bom mozel predlagati eventualno potrebne izpremembe.« Začudili smo se in se spogledali. Imeli smo že mnogo predstojnikov, pri nas so se hitro menjavali, toda nobeden še ni govoril tako razumno pri nastopu. Vsaak se je čutil »dobro novo metlo«, pridno pometal s stafim in je poleg slabega pometel tudi marsikaj dobrega. Naj si torej nihče ne domišlja, da mora kot »nova metla« naenkrat vse staro pometi, ako pride v nov delokrog. Najprej se mora nekoliko zbrusiti in spoznati nove razmere, potem šele bo dobro pometal. Gornji pregovor se torej mora pravilno tolmačiti tako: nove metle pometajo sicer boljše nego stare, čisto izrabljene; najboljšje pa so metle, ki so že nekaj časa v rabi.

2. Prazno klasje stoji pokonci. Znana je pripovedka o kmetu, ki je svojemu sinu na polju pokazal, da je polno klasje globoko pripognjeno, prazno pa štrli pokonci. Pripovedka se čita v osnovnih šolah in naj uči našo mladino, da je človek z dobrim zrnem v glavi poniže, ošabnež pa nosi prazno glavo pokonci. — Ta nauk je površen, ker sloni na površnem opazovanju. Pred leti sem se šetal s prijateljem poljedelskim strokovnjakom med njivami zrele rži. Vzorni gospodarji skušajo svoje pridelke izboljšati na ta način, da izbirajo najdebelejše zrnje za seme. Tudi moj prijatelj je iskal debelo zrnje, toda ne v globoko pripognjenem klasju, temveč v klasih, ki so presegali ostalo množino. Debelo zrno zraste le na krepkem steblu, ki ima moč, da nosi tudi težek klas debelega zrnja, ne da bi se preveč upognilo. V tem smislu moramo tudi na podlagi točnega opazovanja popraviti tudi gornji nauk o ponižnosti. Prevelika ponižnost ni vedno dokaz polre glave dobrega zrnja, temveč je dostikrat le posledica šibke hrbtnice in slabe podlage. Iz krepke hrbtnice značajnosti se razvije debelo zrno prave duševne vrednosti. Ne povečujemo preveč upognjene ponižnosti, temveč razvijajmo v mladini krepko steblo značaja, ki vjsoko nosi in le na lahko pripogiba težek klas duševnega zrna!

F. V.

Drobne pedagoške novice. V Švici so ustanovili nov tip šole, imenovan »L' Ecole Plein Air«, ki spominja po svojem ustroju na nemški »Landerziehungsheim«. Šola je združena z birojem, ki hoče propagirati idejo nove šole po vsem svetu, in je namenjena otrokom od 8. do 15. leta. Nastarjena je v gorskem kraju Villars-sur-Bex. Posebno pozornost bo posvečevala direktnemu opazovanju otrok in bo gojila zlasti izsledovanje z eksperimenti.

Šola bo delovala na obnovljenju metod in vzgojneza programa na podlagi izkušnje »v svobodnem amfiteatru narave«.

Ustanovitelji prosijo za nasvete, zveze, dokumente in za korespondenco soloh, ki se naj naslavlja na »Bureau International des Ecoles Plein Air, Institut de Villars - sur - Bex (Vaud, Suisse). (L' Education.)

Razširjenje višje pedagoške šole. O tem vorašanju razpravlja v »Napredku« S. Ratković v naslednjem smislu: Z naredbo leta 1920. se je razširila »Višja pedagoška šola« na 3 leta. Zadnji letnik naj pripravlja nastavnike učiteljskih. Ti pa se naj izbirajo izključno iz vrst ljudskošolskega učiteljstva. Na tak način se razširi namen »Višje pedagoške šole, katere prvotni namen je bil vzgajati meščanskošolsko učiteljstvo. Pisatelj razmišlja, ako bi ne bilo bolje, posebno ker je izvedljivo, da bi slušatelj »Višje pedagoške šole« kratkoma študiral na filozofski fakulteti! Dokazuje, da bi tak način šolanja ne odgovarjal potrebam, ker potrebuje nastavniki meščanskih šol in učiteljskih poleg temeljite strokovne naobrazbe tudi izvrstno pedagoško-praktično šolanje. V ta namen bi bilo potrebno, da se priklonijo pedagoški šoli laboratoriji s poizkusnimi šolami. (Učiteljske, deške in dekliške mešč. ter ljudske šole, šole za gluho-neme, slepce in duševno zaostale.) Slušatelj 2 letne pedagoške šole imajo sledeče skupine predmetov: 1. Hrvatski jezik, tuj jezik (nemšč., franc., italj.) 2. Hrvatski jezik, zgodovina in zemljepis. 3. Zemljepis, prirodopis in kemija. 4. Matematika, fizika in kemija. 5. Prostoročno risanje, deservativa, matematika. Vsi pa se učijo pedagogike. — Za 3. letnik misli pisatelj naj bi odpadel 1 predmet, tako da bi bile skupine sledeče: 1. Hrvatski jezik in tuj jezik. 2. Hrvatski jezik in zgodovina. 3. Zemljepis in prirodopis. 4. Matematika in fizika. Ker je pedagogika glaven predmet na učiteljskih in bi bil zato potreben poseben študij bi bila 5. skupina: pedagogika s katerikoli drugim predmetom. Seveda bi bilo za tako razširjeno snov 3 leta premalo in bi bilo treba razširiti šolanje na »Višji pedagoški šoli« na 4 leta. Tako šola pa bi bila že prava visoka šola, ki bi lahko obstajala sama zase ali pa bi se priklonila kot »pedagoška fakulteta« univerzi.

Za normalno i meščansko obzovanje u češki školi. V Čehoslovaški je prenehal verouk kot obvezen predmet. Na njega mesto stopa drž. in moralna vzgoja kot samostojen predmet. Drž. vzgoja vsebuje: 1. Elemente o občinski in drž. uredbi. 2. Nauk o državljanskih dolžnostih. Snov za drž. in moralno vzgojo je

razdeljena na posamezna leta starosti takole: 6—8 elementarna zdravstvena pravila, razmerje do roditeljev, bližnjih in starejših in tako učel graditi moralno sodbo. 8—10. spoznavanje dolžnosti napram svojemu telesu. 10—11. dolžnosti napram drugim. 12+13. o telesnem in duševnem zdravju. 14+16. o govoru in moralnih temeljih politike. 17+18. o religiji in o razvitku civilizacije. — Tak pouk zahteva, da se vršijo za učiteljstvo posebni tečaji, da zamore poučavati uspešno. — Izvesti treba temeljito reformo učiteljske naobrazbe. (Iz »Napredka«.)

Zborovanje šolskih reformerjev v oktobru v Berlinu Laukwitz-u. Referenti so obravnavili pred vsem dve vprašanji: a) ženska izobrazba in gospodarska reforma. b) šola in poklic, ad a) Kawerau izvaja v glavnem sledeče: Ženska vzgoja zadnjih desetletnih stoli v znamenju imitacije moške vzgoje: intelektualizacija ženske (boj za univerzo), militarizacija (telovadba, sport, rekord). Posledice so: ženska je iztrgana iz njenih tal, čut ženske solidarnosti je uničen. težke zdravstvene posledice, ženska pristnost izginja. Odpomoč: vzgajati je treba žensko za njej prikladne poklice: materinstvo, gospodinjstvo (obe zvezani z vsemi pomožnimi znanstvenimi panogami); druge panoge pa individualnosti. Ženska mora biti z možem enakopravna, ne istovrstna. — Olza Essig: Dolgotrajne zapreke pri svobodni izbiri poklica so večinoma padle. Poklic pa ne sme obstojati samo v preživljanju ali izpolnjevanju spolnih funkcij; roditelj mora pri izbiri notranje nagnjenosti, poklic mora dati možnost, da pridejo do veljave vse v osebi pričujoče zmožnosti. Ne smemo torej med poklici enega izbrati, temveč pravi poklic spoznati. Zmožnosti za kak poklic se ne more dognati eksperimentalno, ker tem potom ne moremo dognati stanja volje in čustva. Izbiro poklica lajša in pripravlja edino delovna šola, ki omogoča učencu razvoj vseh v njem spečih zmožnosti. — Lydia Stöcker: Na otroka, hodiši dečka ali deklico, morajo vplivati učitelji obeh spolov. Vsak mu da del svojega obzorja, miselnega in čustvenega. Učiteljici pa še posebej pripada naloga, dvigniti pri deklicah spoštovanje do lastnega spola. Dosegla bo to, ako jih seznanj za važno misljo žene v družbi. — ad b) Östreich: Šola mora pripravljati človeka, da spozna svoj poklic. Do tiste dobe mora biti torej šola splošna; izdelal je načrt za tako šolo, ki jo imenuje »elastische Einheitsschule«. Na to šolo morajo imeti vpliv vsi, ki so zmožni vplivati vzgojno in poučno: starši, zdravniki, umetniki, tehniki i. dr. Tako si ohrani šola stalni, intenzivni

dotik z življenjem. — Olga Essig: Nova poklicna šola (Berufsschule), ki boji nadaljevanje elastične Einheitsschule, mora nadomestiti sedanje stremenje za najintenzivnejšo specializacijo s tem, da si postavi za vzgojni smoter človeka z vso njegovo osebnostjo, ki je zmogel mnogostranskega udeleženstva v prid družbi. Na mesto smisla za pridobivanje mora staviti smisel za skopnost. Namesto suženjskih dnarjev mora vzeti delavce-ustvarjalce, ki so zmogni dati narvedujoči tehniki življenja polne oblike. Takšna poklicna šola ponuja prvi korak k moralizaciji gospodarstva. — Herring: Novega duha se ne da uvesti v šolo z naredbami, temveč z učitelstvom, ki je uživalo podeljeno izobrazbo. Reforma za izobrazbo učiteljstva poklicne šole stacionarno bi se morala gibati v sledečem tiri: bodoči učitelji bi se moral posvetiti do dovršeni srednji šoli kakšni koli gospodarski panogi (kmetijstvo, rokodelstvo, trgovina, promet). Isti pouk bi se nadaljeval na univerzi (seveda za to formirano oddeleku) ter se ob enem navajalo k presojanju dotične panoge z etičnega in gospodarskega stališča. Istotam se navajaj bodoči učitelj k samostojnemu raziskovanju na polju pedagogike. Vzporedno z umstvenim mora biti oskrbljeno tudi za harmonični razvoj telesa. (N. Erziehung 1921/10).

Zborovanje pacifističnega učiteljstva v oktobru v Berlin-Laukwitz. Posnetek referatov: Za pospeševanje pacifizma je poklicana pred vsem žena — mati. Za to se bo odločila tem laže, ker je vojna pribila materinstvo na križ. Življenja, ki jih ustvarja žena, jemlje vojna. — V boj za pacifizem je poklicana tudi mladina. Mladina naj ne politizira, toda pacifizem ni politika, temveč etika. Mladina naj začenja bojov, toda pacifizem ne propagira boja proti nikomur, temveč zahteva premaganje nizkih instinktov (sila, zavist, sovraštvo) v samem sebi. — Med učnimi predmeti je v smislu pacifizma najbolj potrebna reforma zgodovine. Opušči se mora direktno potvarjanje dejstev, zamlčanje nerljetelega, dvajna morala, herojski kult. Gojiti je treba kritično mišljenje (historično in politično) in razumevanje družabnega življenja. To razumevanje podpira tudi priradpisje s svojimi biološkimi razpravami. — Ne zadostuje, pacifizem samo učiti, treba ga je tudi žo v šoli udelestiti (šolska občina, izleti). (N. Erziehung 1921/10.)

FILOZOFSKI SLOVAR.

(Sestavlja dr. Fr. Derganc.)

(Dalje.)

18. **Pojem** (gr. logos, idea; lat. conceptus, notio, universale; nem. Begriff) je tista

dušna tvorba višje vrste, ki jo izdelata duh drugotno na osnovi sprejetih zaznav in predstav in sicer s pomočjo posebne sposobnosti mišljenja, miselnosti (razuma). Kakor oblikuje duh s pomočjo fantazije nazorne slike zaznav in predstav, tako ustvarja pojme s pomočjo razuma. V mišljenju v dejavnosti (činovnosti) razuma se kaže bistvena in temeljna sposobnost duha, reka aktivna, delavna, gibalna moč, s katero duh že nezavedno sodeluje v fantaziji, s katero duh zavedno opazuje, primerja, razvršča, razkrala in spaja predstave. Kadar udelejuje duh to svojo glavno gibavno moč, pravimo, da misli.

Človeška spoznavna sposobnost je v trojnem oziru omejena: 1. število čutil ni popolno, človeška zavest ni opremljena s čutili za vse predmete, njih sestavine in odnose, za vse dogodke v prirodi; 2. tudi obseg danih čutil je omejen in kaže navzdol in navzgor nazavno mejo, tako da ne vemo, kako se udelejuje dimenzije in intenzitete v intra-zaznavnem svetu; 3. vsako čutilo je tudi genetično omejeno in se stopnjoma razvija iz nekake meylene, embrionalne, na splošno zaznavajoče faze do vedno večje razvidnosti, bistrovidnosti (perspicuitas) kot svojstva spoznavajočega subjekta.

Tako stoji človek nekako v sredi, na enem kraju imamo nizko razvite živali s čutili, sposobnimi le za splošna razlikovanja (tema — svetloba, miraz — toplota, mir — gibanje, tihota — zvenenje, bol — slast itd.), na drugem koncu si lahko mislimo bitja s popolnim številom čutil popolnega obsega.

Mišleči duh opazuje v dvojnem svetu, v zunanjem svetu realnih predmetov s pomočjo čutil, v notranjem svetu spomina in idealnih predmetov (predstav) s pomočjo notranjega vida (intuicije).

Z vsako zaznavo se istočasno obnove v spominu vse podobne predstave in ginejo proti konkretni zaznavi, kakor bi jo hotele izpodriniti, kar se v iluziji tudi zgodi. Vidj se, kakor bi gledal duh pojedinu zaznave z vidika splošne skupine.

V obojnem svetu opazuje človek istočasno v dveh smereh, predmete in lastno delovanje, kakor bi se vse godilo pred zrcalom, n. pr. piščič človek opazuje pisane in svojo roko, kako piše. Lahko si predstavljamo v globino in drobnogledno zrcalo, tako da bi človek mislil in istočasno opazoval delovanje ganglijskih celic v lastnih možganih. Opazujoči duh je torej tvoren tvoren (dejaven) subjekt in dan objekt obenem.

Zunanje in notranje (introspekcija) opazovanje ostavlja za vsak predmet in odnos mej predmeti, za vsak dogodek in

delanje (čin) tra'no sled (vtisek) na filmu spomina nmeme). Vse te predmetne, odnosne, dogodke in tvorne sledi imenujemo s skupnim imenom engrame (Semon): istočasno v zavesti nastopajoči predmeti in dejanja tvorilo sovisen, enoten kompleks (asociom), kateri se celotno obnovi ako se ponovi le del prvotnega asocioma. Enake engrame ostavlja v spominu tudi vsako reproduktivno in miselno dejanje, celo blodne sanje moremo iz spomina pripovedovati, tako da dobimo naposled v nekem medsebejnem zrcaljenju engram engrama, engram engramovega engrama itd. Posebno važna sta singularen (posamičen) in pluralen (vsoten) engram, singularen nam predočuje posamične predmete, pluralni skupine (vsote) predmetov.

Engrame delimo pa jačini razvidnosti na dve skupini, v nazorne in nenazorne. Mogoče je različna razvidnost (jasnost) ie izraz neke navade, izraz neke posebne prilagoditve duha na predmete, ker se obrača pozornost pred vsem in prevladujoče engrame, torej tiste, ki so v najčestšem ponavljanju ostavili najglobljo, najjasnejšo sled. K nazornim engramom prištevamo občutke, zaznave, predstave, čustva in nagne, mej nenazorne (manj razvidne) spadajo odnosni, dogodni in delavni engrami, ki se javljajo v zavesti osobito z bitnim in odnosnim občutkom. Bitni občutek samo na splošno opozarja, da je nekaj tukaj, po odnosnem občutku vemo, da je splošni nekajstveni engram v zvezi z drugimi engrami razvidnejše vrste, da nanje meri in se nanje nanaša.

V notranjem svetu spomina nastopa duh po principu dejavne svobode, delujoče v usmerjenosti in regulaciji zavesti, v analitično-sintetični dejavnosti (abstrakciji) in gradaciji razvidnosti. Duh svojo zavest poljubno usmerja ter določuje nje obseg in občutljivost, da z neko specifično izbirnostjo zaznava iz dane množine le gotove prvine v gotovi jačini, kakor bi v vsakem slučaju delovala druga, svojevrstna, na gotov smoter smerjena zavest. Duh poljubno razkrajja, spaja in prestavlja sestavine predstav, jih veča, manjša ali množi, pozornost more posamezne dele iztrgati, odmisli, ti iz celote in jih osamostaliti v obliki lastnega engrama, novo nastate, subektivne engrame zopet združiti v shematično predstavo s poljubno razvidnostjo, skozi celo vrsto razvoja od nekaj- občutka do predmetne nazornosti.

V vsem delovanju, zlasti pri reprodukciji, očituje duh poseben ekonomičen nagon, končni učinek hoče doseči po najkrajši poti, z največjo brzino in najmanjšim naporom, izvršiti hoče gotova dejanja enkrat za zmirom in si prihraniti ponavljanje, ra-

biti hoče del (simbol) za celoto, nizko fazo razvoja za celo vrsto itd.

Strogo imamo razlikovati idealni engram (domen) od besednega izraza, vsaka beseda je simbol (izraz) za poseben, lasten engram in tvori le del enotnega asocioma, obsejaločega predstavno osnovo pojmov z vsemi odnosnimi, dogodnimi in dejavnimi engrami.

Beseda za'nava, predstava pomeni vedno le singularen engram, z besedo pojeni označujemo sošoten engram, obsega-joč skupino (vsoto) predmetov. Beseda po'em izraža torej troje: 1. ali oluralen (vsoten) engram; 2. shematično predstavo (abstrakcijo) s poljubno razvidnostjo; 3. ekonomično rabljen del ali simbol, besedo ali posamezno fazo za cel kompleks asocioma.

Posebna znanost izrazoslovja raziskuje, kako izraža človek vsebino svojega spomina, svoje engrame s pomočjo govora in besedi, kako ta ekonomični način izražanja obratno vpliva na okraščani, ekonomični (logični), nenazorni način mišljenja, osobito tudi opozarja na ekvivokacijo in tantologijo kot na vsakdanji vir nespoznoma.

Iz navedenega sledi, da so pojmi (ideje) vseskozi empirične in drugotne tvorbe človeškega razuma na osnovi istotako empirično sorelatih zaznav in predstav, a nikake višje, v nekem »nebeškem kraju« bi-vajoče prvine, od koder bi povzročale vznik prirodnih predmetov, od koda bi jih človeški duh prinašal prirojene s seboj na svet v spečem, pozabnem stanju, iz kojega bi jih izkustvo samo prebujalo. Na drugi strani pa pojmi tudi niso same prazne besede (flatus vocis), kakor jih je v srednjeveški pravdi »univerzalij« nazival nominalizem, ampak istiniti idealni, na človeško zavest omejeni predmeti, svojevrstni engrami.

Psihologija dokazuje, da so pojmi človeške tvorbe, izražajoče doseženo stopnjo soglasja ali skladnosti mej duhom in istim (Werklichkeit) realnega sveta. Zadnji smoter in predmet spoznavanja je istina, a resnica le mera dosežene skladnosti mej duhom in istino, zato pa so tudi pojmi le izrazi za doseženo stopnjo resnice. Tako razpada istina na dva dela, na manjši del znanega sveta — znanosti, na večji del neznanega sveta — metafizike. Tej važni psihološki spoznavi pridaja kulturna zgodovina še dve drugi enako pomenljivi spoznavi: 1. skladnost (resnica) predstave s predmetom ni popolna, dovršena, za vse čase gotova in dogmatično fiksirana formula, naša resnica je omejena, le delna količina, a sposobna kakor neka živa stvar neomejene rasti in razvoja do popolnosti;

2. pojmi kot človeške tvorbe niso nikoli izdelki slučajne, pojedine osebe, še tako ženjalnega filozofa (noetični individualizem, subjektivizem), ampak nastajajo samo v sotrudnem, organizovanem spoznavanju vseh izvežbanih mislecev (sinergizem, neotični pluralizem, objektivizem).

Ob ugotovitvi človeške samotvornosti v nastoju pojmov in resnice ne smemo prezreti nevarnosti neke zmotne in kratkovidne konsekvence, vedeče v spoznavni sketicizem in etični nihilizem. Resnica je samo genetično, dejavno človeška tvorba, a po svojem bistvu (vsebinski) izvira naravnost iz objektivne narode same. V spoznavanju se duh samo priljubljuje, približuje narodi in predmetom, a dušno prilikovanje vodi in določajo objektivni mikli iz zunanega sveta; veritas est adaequatio intellectus et rei (v tehniki in umetnosti tudi nasprotno) in, deloma pravilno pristavlja A. Ušeničnik: toda res est mensurans, sed intellectus noster est mensuratus — ne ravna se predmeti po umu, ampak um se mora ravnati po predmetih (Uvod v filozofijo, 1921). Samo v tehniki in umetnosti nastaja predmet in se ravna po prvotni predstavi, ideji razuma.

Znanstveni, estetični, etični, socialni zakoni so le dušni snimki zunanjih, objektivno delujočih zakonov. Torej njih obveznost ni subjektivna, prepuščena samovolji in razpoloženju poledinca, njih avtoritativna veljava korenini v najvišji sankciji objektivne narode, v sankciji najvišje v narodi snujoče sile. Res, tudi prirodni zakoni se izpreminjajo, a njih izprememba se vrši tako počasi, da je ne opazi včasih niti dolga vrsta človeških generacij, da prihaja torej praktično komaj v poštev.

Spoznavna kritika preiskuje in primerja različne filozofske metode z ozirom na njih zanesljivost in plodovitost v tvorbi pojmov. Sholastični dogmatizem trdi, da ima človek sposobnost neomejenega spoznanja, da je resnica dovršena naloga, da pozna človek že popolno resnico in ima

dovršene pojme, najdene po racionalistični metodi in zapisane v sv. pismu in Aristotelu. S trditvijo najdene popolne resnice zapira sholastika pot vsakemu napredku in tlačji človeštvo na pasivno stališče sužne, brezobzirne pokornosti. Nasprotno proglašá skepticizem, da človeški razum sploh ni sposoben resničnega spoznanja. Med obema ekstremoma posreduje kritičizem (Kant), da ima človek omejeno, delno sposobnost spoznanja, da pozna le delno resnico, najdeno po racionalistični metodi in obsegajočo samo svet izkustva, ločen od metafizičnega sveta po absolutnem, nepremičnem in neprestopnem zidu z obupnim napisom: Ignoramus, Ignorabimus (Du Bois — Reymond).

Zadajo in definitivno filozofsko metodo prinaša noturizem s pojmom neomejeno rastoče omejene spoznavnosti: človek ima sposobnost omejenega spoznanja, resnica je samo dana naloga, človek pozna le delno resnico in ima le delno dovršene pojme, samotvorno najdene po empirični, sotrudni metodi. Omejena, nekako embrionalna sposobnost spoznanja se razvija in raste, enako se neomejeno razvija in raste dana delna resnica s pojmi vred do vedno večje popolnosti. Iz sveta izkustva vodi svoboden prehod v metafiziko, ločeno samo po provizornih, premakljivih mejnikih z bodrečim napisom: Ignoro, sed novero! Obseg izkustvenega sveta se širi in raste na račun metafizike. Noturizem je filozofija napredka in dviga človeštvo na aktivno stališče brezobzirne in svobodne samotvornosti.

Resnica je samotvoren, sotruden pridelek človeštva, a spoznavno delo se ne sme vršiti več slučajno, ampak sistematično s splošno in praktično organizacijo. Noturizem omogočuje stoprav metafiziko in je vtemeljuje z znanstvenimi argumenti, priznavajoč nie pojme, ako ne nasprotujejo delno spoznani znanstveni resnici in etičnemu napredku kulturnega solidarizma.

(Dalje prih.)

Hranilnica in posojilnica „Učiteljskega konvikta“ v Ljubljani

registrirana zadruga z omejenim jamstvom.

Zadružnik zadruga poštane lahko vsak, kogar sprejme načelstvo. Delež 50 K se vplača naenkrat in se obrestuje po 5°/_o.

Vstopnine se plača 2 K.

Hranilne vloge se sprejemajo od vsakega, če tudi ni zadržnik. Obrestna mera je 4°/_o. Obrestovanje se pričinja s 1. in 16. vsakega meseca.

Posojila se dajo le zadružnikom na osebni kredit po jako ugodnih pogojih.

Informacije pošilja zadruga vsakomur franco, kdor vpošlje 6 K v znamkah. Na prošnje brez vpošiljatve navedenih znamk se principijelno ne odgovarja.

Zadružni lokal je v Ljubljani, Frančiškanska ulica št. 6.

Uradne ure za stranke so izvzemši praznikov vsak četrtek in soboto od 1/2 17. do 1/2 18. ure.

Čerjenemu učiteljstvu in slavnim okrajnim šolskim svetom priporočamo v obilna naročila vse predpisane šolske tiskovine po najnovejših vzorcih, najnovejše mladinske spise lastne in druge zaloge, poštno in druge tiskovine za šolsko uporabo na ljudskih, obrtnih in meščanskih šolah, učne načrte, razne napise na lepenki itd. - Zahtevajte cenik, ki se pošlje brezplačno in poštnine prosto. - Vsako leto izide „Ročni zapisnik“ z osebnim statusom in imenikom vseh šol po slov. deželah.

UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI

registrir. zadruga z omejl. zavezo

Frančiškanska ulica 6.

